

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2016-2017

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Wiehcová

Omezení svéprávnosti a veřejný opatrovník

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Miroslav Kostka

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2016-2017

BACHELOR THESIS

Jana Wiehcová

Limitation of incapacitation and public guardian

Prague 2017

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Miroslav Kostka

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorka(y)

Poděkování

Děkuji PhDr. Miroslavu Kostkovi za odborné vedení, vstřícný přístup, trpělivost a cenné připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou omezení svéprávnosti k právnímu jednání a veřejným opatrovníkem. Při rozhodnutí o omezení svéprávnosti následuje rozhodnutí o ustanovení opatrovníka. V případě, že nedojde k jmenování fyzické osoby je rozhodnuto o ustanovení veřejného opatrovníka. Pojetí bakalářské práce je teoretické, bez empirické části. Bakalářská práce v první kapitole popisuje omezení svéprávnosti v historickém kontextu, definuje základní pojmy a vymezuje omezení svéprávnosti a opatrovnictví podle občanského zákoníku. Druhá kapitola se zabývá důvody vedoucími k omezení svéprávnosti. Od třetí kapitoly se bakalářská práce věnuje veřejnému opatrovníkovi – obec a jeho zaměstnanec. Kapitola se zabývá financováním, kontrolou veřejného opatrovnictví, motivací, vzděláváním, odměňováním veřejného opatrovníka a dalšími aspekty veřejného opatrovnictví. Poslední čtvrtá kapitola obsahuje návrh zákona o veřejném opatrovnictví.

Klíčová slova

duševní porucha, občanský zákoník, obec, opatrovník, svéprávnost, soud, zaměstnanec

Annotation

This thesis deals with the issue of restrictions on legal capacity to legal action and public guardian. When decisions restricting legal capacity following the decision to appoint a guardian. In the event that no nomination of an individual is determined by the provisions of the public guardian. The concept of the thesis is theoretical, not empirical part. Bachelor's thesis in the first chapter discusses the limitations of incapacitated persons in a historical context, defines the basic concepts and defines constraints incapacitation and guardianship under the Civil Code. The second chapter deals with the reasons leading to restrictions on legal capacity. From the third chapter of the thesis deals with the public guardian - the community and its employees. The chapter deals with the financing, control of a public guardianship, motivation, training, remuneration Public Guardian and other aspects of public guardianship. The fourth chapter contains a draft law on public guardianship.

Keywords

A court employee, Civil Code, community, legal capacity, legal guardian, mental disorder

ÚVOD.....	9
1 SVÉPRÁVNOST.....	11
1.1 Definice základních pojmů	11
1.2 Historický vývoj opatrovnictví	11
1.3 Právní předpisy	13
1.3.1 Podpůrná neboli mírnější opatření při narušení schopnosti právně jednat.....	14
1.3.2 Omezení svéprávnosti	15
1.3.3 Postup při omezení svéprávnosti v praktické rovině.....	17
1.3.4 Práva a povinnosti opatrovníka	19
1.3.5 Opatrovnická rada	21
2 DŮVODY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI	22
2.1 Vývoj psychiatrické péče	22
2.2 Klasifikace duševních poruch	24
2.2.1 Organické a symptomatické duševní poruchy	24
2.2.2 Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek.....	25
2.2.3 Schizofrenie, schizofrenní poruchy a poruchy s bludy	26
2.2.4 Poruchy osobnosti a chování u dospělých	28
2.2.5 Mentální retardace.....	29
3 VEŘEJNÝ OPATROVNÍK.....	31
3.1 Financování veřejného opatrovnictví.....	33
3.2 Role veřejného opatrovníka	33
3.3 Identifikace některých problémů souvisejících s výkonem opatrovnictví.....	35
3.3.1 Kompetence veřejného opatrovníka.....	36
3.4 Kvalifikační předpoklady a vzdělávání veřejného opatrovníka	37
3.5 Motivace zaměstnanců – veřejných opatrovníků.....	39
3.6 Hodnocení veřejného opatrovníka	44
3.7 Odměňování veřejného opatrovníka	46
3.7.1 Platová třída	46
3.7.2 Platový stupeň.....	47
3.7.3 Platový tarif.....	48
3.8 Kontrola výkonu veřejného opatrovníka	49

4	NÁVRH ZÁKONA O VEŘEJNÉM OPATROVNICTVÍ	51
4.1	Návrh variant řešení a návrhy vyřešení	53
4.1.1	Dozor nad výkonem veřejného opatrovnictví	53
4.1.2	Pověření jiné vhodné obce	54
4.1.3	Kvalifikační požadavky na vykonavatele veřejného opatrovnictví	55
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	59
	SEZNAM ZKRATEK	61

ÚVOD

Současná společnost hledá stále nové cesty a metody, jak co nejlépe pomoci nemocným a zabezpečit jejich péči tak, aby se jim zpříjemnil nebo prodloužil jejich život. Když se řekne nemocný, většinou si každý představí somaticky nemocného člověka a na duševně nemocné se tak trochu zapomíná. Společnost není ochotna duševní onemocnění přijmout tak, jako tělesné. Projevy duševního onemocnění lidé nemají rádi, nerozumí jim, neví jak se při nich chovat. V interakci s postiženým se objevují strach, předsudky, diskriminace. Proto stále převládá názor, nebo se veřejnost nesprávně domnívá, že duševně nemocní musí být v izolaci, „pod zámkem“. Stigmatizace duševně nemocných tak může z velké části ovlivnit kvalitu jejich života.

Duševní onemocnění má většinou plíživý a přetrvávající charakter a na první pohled nejde spatřit. O to je celá situace kolem tohoto jevu komplikovaná a náročná. Pokud osoba nad svým onemocněním ztratí kontrolu, působí mu stále větší potíže v běžném životě, díky kterým se dostává do vlastního ohrožení, nastupuje na jeho ochranu institut omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka. Opatrovník může být soukromý – fyzická osoba nebo veřejný – právnická osoba – obec. Bakalářská práce pojednává o druhém typu, a to veřejném opatrovníkovi u zletilých osob omezených ve svéprávnosti.

Autorka pátým rokem pracuje jako specializovaná sociální pracovnice, jejíž náplní práce je zastupování osob omezených ve svéprávnosti. Proto si svéprávnost a opatrovnictví vybrala jako téma své bakalářské práce. Chce poukázat na širokost této problematiky a s tím souvisejících nároků, ne jenom formálních, na veřejného opatrovníka. Práce veřejného opatrovníka vyžaduje plnění rutinních úkolů, ale také mimořádných situací, jejichž řešení se často hledají s velkým fyzickým i psychickým úsilím. Veřejný opatrovník musí v tu chvíli projevit svou odbornost, flexibilitu, organizační schopnosti, schopnost improvizace a notnou dávku empatie a při tom zůstat profesionálem. Přestože při plnění povinností veřejného opatrovníka úzce spolupracuje a komunikuje s opatrovancem, společně hledají řešení, ať už pozitivní či negativní, ne vždy se dokáže vyhnout pocitu větší míry odpovědnosti, než jaký ve skutečnosti je. Vyplývá to ze struktury opatrovanců, kdy část z nich není schopna vyslovit adekvátní přání, smysluplné názory, učinit rozhodnutí nebo vůbec pochopit konkrétní záležitosti. V těchto situacích se člověk musí řídit svým nejlepším vědomím a svědomím a učinit takové kroky, které jsou v nejlepším možném zájmu pro opatrovance. Stejnou optikou, ale daný případ nemusí vidět pozorovatel. Nejzásadnější však je, že při omezení

svéprávnosti dochází do zásahu osobnostních práv jednotlivce, a podle toho je třeba k tomu přistupovat. To znamená citlivě, a s co největším respektem vůči druhé osobě.

Role veřejného opatrovníka vůči opatrovanci je jedna rovina daného tématu, druhá rovina se odehrává na poli profesním. Nejde o to, že není dostatečně vymezena role opatrovníka (počínaje nejednoznačným vymezením pod jaký rezort by mělo veřejné opatrovnictví patřit, a s tím souvisejícím financování, kontrolou, metodickým vedením), ale o to, že mnoho zúčastněných subjektů s tímto institutem neumí pracovat. To se posléze odráží na celkovém přístupu zaměstnanců vykonávajících veřejné opatrovnictví k práci. Být spravedlivě odměněn, mít možnost dalšího vzdělávání se, najít správnou motivaci a řada dalších hledisek do značné míry ovlivňuje výkon práce.

Cílem bakalářské práce je poukázat na řadu nezodpovězených otázek souvisejících s omezením svéprávnosti a veřejným opatrovnictvím, kterými se odborníci na dané téma mohou zabývat. Stávajícím a začínajícím veřejným opatrovníkům práce přinese základní přehled o omezení svéprávnosti a veřejném opatrovnictví.

1 SVÉPRÁVNOST

Dospělé osoby trpící duševní poruchou jsou klíčovými aktéry v systému opatrovnictví (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 9). Svěprávnost a její omezení je úzce spjata právě s duševní poruchou, což je hlavní prvek při posouzení svěprávnosti. Jedním z předpokladů pro omezení svěprávnosti je, že osoba trpí trvalou duševní poruchou. Následně se zkoumají další okolnosti, pro které by měla být osoba na svých právech omezena.

1.1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Právní osobnost – způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti (§ 15 OZ). Právní osobnost má člověk od narození do smrti (§ 23 OZ).

Právní jednání – nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (§ 15 OZ).

Svěprávnost – způsobilost právně jednat (§ 15 OZ). Plné svěprávnosti člověk dosahuje zletilostí, tedy dovršením 18. roku života. Před nabytím zletilosti může k plné svěprávnosti dojít přiznáním svěprávnosti, nebo uzavřením manželství (§ 30 OZ). Právní osobnosti ani svěprávnosti se nelze vzdát (§ 16 OZ).

Opatrovanec – osoba, která byla omezena ve svěprávnosti a které byl ustanoven opatrovník.

Opatrovník – osoba, která byla ustanovena do funkce opatrovníka.

1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ OPATROVNICTVÍ

S problematikou opatrovnictví, svěprávností, poručenstvím, se lidé zabývali již ve starověku. První zmínky se objevily v Římském právu (5. stol. př.n.l.). V té době se poskytovaly dva typy ochrany – poručenství (tutela) a opatrovnictví (cura), osobám, které nebyly schopni řádně spravovat své záležitosti a potřebovaly pomoc z důvodu svého věku (poručenství nad nedospělci), nemoci či tělesné vady, pro „slabost pohlaví“, lehkomyšlnost, marnotratnost apod. (Kincl, Urfus, Škrejpek, 1995, s. 149). Poručenství nad ženským pohlavím bylo upraveno v Zákoně 12 desek.¹ Důvodem tohoto poručenství byla lehkovážnost

¹ nejstarší kodifikace římského práva z poloviny 5. století př. n. l., základní pramen římského práva. Zákon dvanácti desek má v dějinách práva mimořádný význam, nejen pro starověký Řím. Na rozdíl od jiných

ducha, která ženám nedovolovala rozumně řádně spravovat své záležitosti a hospodařit se svým majetkem. Nad ženou měl nejprve pravomoc otec, později manžel. Poručenství žen vycházelo z patriarchálního uspořádání společnosti (Tamtéž, s. 150).

Opatrovník u duševně nemocných lidí (šilenci) se staral o majetek, ale také pečoval o osobu šilence. Opatrovnictví nad marnotratníkem se zřizovalo nad mužem, který „rozhazoval majetek po předcích zděděný“ tzv. kmenový majetek rodiny a hrozila-li jeho rodině z důvodu marnotratnosti bída. Co získal z vlastních prostředků, vlastní prací, nepodléhalo omezení. Opatrovnictví spočívalo pouze v majetkoprávním jednání. Končilo polepšením marnotratníka. Dalším typem opatrovnictví bylo opatrovnictví nad osobou ztíženou tělesnou vadou nebo trvalou nemocí. Okruh působnosti opatrovníka se stanovil podle konkrétního případu. Opatrovnictví pro jedno jediné právní jednání se zřizovalo nezletilým osobám, kdy byl povinný souhlas opatrovníka v případě přijetí dědictví, vedení procesu nebo inkasování pohledávky (Kincl, Urfus, Škrejpek, 1995, s. 151, 152).

K propracované právní ochraně osob s duševní poruchou došlo s vyhlášením Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811. Ten platil pro celou habsburskou monarchii, s výjimkou Uher, s malými obměnami až do roku 1950. Zákoník upravoval otázku způsobilosti k právním úkonům. Opatrovnictví se ustanovovalo osobám bez otcovské péče, osobám nezpůsobilým pečovat o své záležitosti z důvodu duševní poruchy (zuřivé, šílené, blbé) a marnotratníkům. Úplné zbavení svéprávnosti řešilo Císařské nařízení č. 207/1916. Nařízením byl zaveden institut prozatímního odpůrce (dočasného opatrovníka), který hájil zájmy osob, u kterých bylo vedeno řízení o omezení nebo zbavení svéprávnosti. Nařízením také zavedlo úplné a částečné zbavení svéprávnosti a zavedlo se řízení zvlášť pro posouzení svéprávnosti a zvlášť pro ustanovení opatrovníka (Marečková, J., Matiaško, M., 2010, s. 56-58). Kromě výše uvedených důvodů vzniku opatrovnictví se v nařízení hovoří o pijáctví a zneužívání nervových jedů. Pokud se dalo očekávat polepšení osoby, poskytla se jí lhůta k osvědčení se a soud mohl konečné rozhodnutí ve věci zbavení svéprávnosti odložit

starověkých zákoníků se neodvolává na božský původ, je výsledkem vyjednávání a kompromisu a dokonce předpokládá, že se může pozdějšími zákony změnit (Deska XI.1). Stanovil základní principy hmotného i procesního práva a položil hlavní důraz na soukromé právo; zde také nalezneme základní zásady dědického práva, které ovlivnily chápání majetku u Římanů a jejich prostřednictvím v celé západní civilizaci. Je velmi pravděpodobné, že se s těmito zásadami ztotožňovala většina římských občanů, a lze tvrdit, že právě tato kodifikace zvykového práva zahájila rozvoj římského právnictví. Základních 10 desek se každá zabývala určeným okruhem témat. Dodatečné desky (11. a 12.) doplňovaly druhou polovinu základních desek (6. až 10.). 1. Předvolání k soudu, 2. Soudy a krádeže, 3. Nájem majetku, 4. Práva otce a manželství, 5. Pozemky a opatrovnictví, 6. Vlastnictví a držba, 7. Zločiny, 8. Sousedství nemovitostí, 9. Veřejné právo, 10. Náboženské právo. https://cs.wikipedia.org/wiki/Zákon_dvanácti_desek

(Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 21). Další legislativní změny nastaly v letech 1950 a 1964. Občanský zákoník z roku 1964 platil do konce roku 2013. Občanský zákoník upravoval zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům.

Od 1. 1. 2014 je účinný zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OZ), který nově upravuje svéprávnost a opatrovnictví. Došlo k změnám v terminologii. Namísto způsobilost se zavedl pojem svéprávnost, právní úkon nahradilo právní jednání. Bydlištěm se myslí místo faktického pobytu, nikoli místo trvalého pobytu. A co je nejdůležitější, nelze podle OZ osobu zcela zbavit svéprávnosti, ale pouze ji na jejich právech omezit a negativně vymežit rozsah omezení. Omezení se ustanovuje na nezbytně nutnou dobu, nejdéle však na dobu pěti let. Po této době opět dochází k novému posouzení svéprávnosti právně jednat. V OZ jsou podrobněji řešena práva a povinnosti opatrovníka. Při přechodu na nový OZ byla osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům od 1. 1. 2014 automaticky osobou omezenou ve svéprávnosti k právnímu jednání. Od 1. 1. 2014 začala běžet pětiletá lhůta pro nové posouzení svéprávnosti (před novelizací OZ se jednalo o tříletou lhůtu). Řízení zahajují sami soudy. Původně to znamenalo, že pokud do 31.12.2016 rozsudek ve věci nenabyl právní moci, stal by se posuzovaný člověk od 1. 1. 2017 zcela svéprávný. Zde se výklad jednotlivých soudů a úřadů lišil. Někteří tvrdili, že pokud bylo zahájeno řízení o posouzení svéprávnosti do 31.12.2016, ale nebylo rozhodnuto, pak se lhůta prodlužuje o jeden rok. Jiní zase tvrdili, že prodloužení se týkalo pouze nových případů posouzení svéprávnosti. To znamená, že se mělo jednat o osoby, jejichž svéprávnost se posuzuje podle nového OZ. Touto polemikou se však již nemusíme zabývat, jelikož byl dne 30.12.2016 vyhlášen zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

1.3 PRÁVNÍ PŘEDPISY

Právní předpisy stojící nad zákonem – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 28).

„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod. Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro jaké byla stanovena.

Každý má právo na život. Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů. Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života“ (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod).

Zákony – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ), Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 29).

Další právní normy – např. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (dokument OSN, v ČR vstoupil v platnost v roce 2009), Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dokument Rady Evropy v ČR platný od roku 1993, Úmluva o lidských právech a biomedicíně (dokument Rady Evropy v ČR platný od roku 2001), Doporučení Rady Evropy Výboru ministrů členskými státy o zásadách právní ochrany nezpůsobitelných dospělých osob a doporučení o ochraně a lidských právech a důstojnosti osob s duševní poruchou (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 30, 31).

1.3.1 PODPŮRNÁ NEBO LI MÍRNĚJŠÍ OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI PRÁVNĚ JEDNAT

Jedná se o taková opatření, která nemají za následek omezení svéprávnosti, svéprávnost člověku ponechávají v plném rozsahu, ale zároveň řeší situace, kdy osoba potřebuje pomoc, podporu, ve svém jednání si není jista, ale onemocnění jí neohrožuje v takové míře, kterou by si neuvědomovala a nebyla si vědoma následků svého jednání.

Druhy podpůrných opatření:

Předběžné opatření

Očekává-li člověk vlastní nezpůsobilost právně jednat může projevit vůli, aby jeho záležitosti byly spravovány určitou osobou, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem. Toto předběžné prohlášení se může učinit prostřednictvím veřejné listiny nebo soukromou listinou opatřenou datem a potvrzenou dvěma svědky. Prohlášení může učinit i osoba s různým smyslovým postižením nebo osoba, která neumí číst a psát. V takovém případě se jí listina přečte, přetlumočí a ona před svědky potvrdí, že se jedná o její pravou vůli. Prohlášení může prohlašující také odvolat (§ 38 – 44 OZ).

Nápomoc při rozhodování

Při tomto opatření je zapotřebí sepsat smlouvu o nápomoci, ve které se podpůrce zavazuje, že bude se souhlasem podporovaného přítomen při právních jednáních, zajistí mu potřebné údaje a sdělení a bude mu nápomocen radami (§ 45 – 48 OZ).

Zastoupení členem domácnosti

Při této formě opatření dochází k zastoupení osoby členem domácnosti. Může se jednat o potomka, předka, sourozence, partnera, manžela, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň 3 roky. Zastoupení se vztahuje na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Jedná se i o nakládání s příjmy zastoupeného, s peněžními prostředky na účtu může nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím měsíční výši životního minima jednotlivce². Zástupce není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní, tělesné integrity člověka s trvalými následky. Pokud má zastoupený více zástupců, může jednat pouze jeden z nich. Pokud jedná více zástupců a jsou v rozporu k projednávané věci, nepřihlíží se k projevu žádného z nich (§ 49 – 54 OZ).

Všechna podpůrná opatření nabývají účinnosti dnem, kdy je schválí soud.

Podporovatel, zástupce musí vždy jednat v zájmu postižené osoby, nesmí ji nevhodně ovlivňovat, na její úkor se bezdůvodně obohacovat a dbát, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a odpovídal jeho přáním a představám. Podpůrné opatření se může odvolat na návrh obou aktérů, nebo i bez návrhu dojde-li k porušení povinností. Zastoupení zaniká také při jmenování opatrovníka (§ 38 – 54 OZ).

1.3.2 OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

K omezení svéprávnosti by se mělo přistoupit až v nejkrajnějším případě, kdy předchozí intervence selhaly a dotyčnému nelze pomoci jiným způsobem. Podmínkou pro omezení svéprávnosti je to, že osoba trpí trvalou duševní poruchou, která má za následek to, že si svým jednáním může způsobit závažnou újmu a nepostačilo by mírnější opatření a omezení svéprávnosti je zcela ve prospěch osoby.

Omezit svéprávnost lze pouze v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a osobní jedinečnosti. Musí být vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o své záležitosti. Jak již bylo řečeno, omezit svéprávnost

² ŽM jednotlivce podle Zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu činí 3.410,- Kč.

člověka lze pouze tehdy hrozila-li by mu závažná újma a nepostačovalo-li by mírnější a méně omezující opatření – viz podpůrná opatření (§ 55 OZ).

Omezit svéprávnost může pouze soud. Soud zjistí názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje (§ 56 OZ). Soud svéprávnost omezí v takovém rozsahu, ve kterém není pro duševní poruchu, která není přechodná, člověk schopen právně jednat. Pokud má člověk problém s dorozumíváním, není to samo o sobě důvodem k omezení svéprávnosti (§ 57 OZ).

V průběhu řízení o omezení svéprávnosti může soud k provedení neodkladných záležitostí nebo ke správě majetku pověřit třetí osobu, aby se zabránilo závažné újmě (§ 58 OZ). Soud může také omezit svéprávnost v souvislosti s vyřízením určité záležitosti, a to na dobu nezbytně nutnou k jejímu vyřízení, nejdéle však na pět let (§ 59 OZ). Změní-li se okolnosti, soud rozhodnutí změni nebo zruší, a to i bez návrhu (§ 60 OZ). V rozhodnutí o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku opatrovníka. Při jeho výběru soud přihlíží k přáním opatrovance, k jeho potřebám, k podnětům osob blízkých opatrovanci (sledují-li jeho prospěch), a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance vůči opatrovníkovi (§ 62 OZ). Opatrovníkem nelze jmenovat osobu omezenou ve způsobilosti k právnímu jednání a osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, ani provozovatele zařízení, ve kterém opatrovanec pobývá nebo využívá jeho služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63 OZ).

Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezbavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života (§ 64 OZ).

Pokud opatrovanec jednal samostatně bez opatrovníka, ač jednat samostatně nemohl, považuje se takové jednání za neplatné pouze v případě, že opatrovanci působí újmu. Pokud újmu nepůsobí považuje se jednání za platné. Jednání se považuje také za platné, pokud jej opatrovník schválil nebo jej schválil sám jednající poté, co nabyl svéprávnost (§ 62 OZ).

Dojde-li ke střetu zájmu opatrovníka a opatrovance jmenuje soud opatrovanci kolizního opatrovníka (§ 460 OZ).

Opatrovníka jmenuje soud a zároveň určí rozsah jeho práv a povinností. Požádá-li o to opatrovník nebo neplní-li povinnosti, soud ho odvolá. Zároveň jmenuje nového opatrovníka (§ 463 OZ).

Jmenován může být zvláště opatrovník pro správu jmění a opatrovník osoby. Opatrovníkovi osoby náleží zastupování u soudy i v případě, že se záležitost týká spravovaného jmění. Je-li více opatrovníků a soud nerozhodne, ve kterých záležitostech budou samostatně za opatrovance jednat, jsou povinni jednat společně (§ 464 OZ).

Smrtí opatrovníka nebo jeho odvoláním opatrovnictví nezaniká, v takovém případě přechází opatrovnictví na veřejného opatrovníka (§ 468 OZ).

Obdobné je to také u jmenování opatrovníka (bez omezení svéprávnosti) v případě, kdy člověku při správě jmění nebo hájení práv působí zdravotní stav obtíže. Soud tak na jeho návrh jmenuje opatrovníka a ve shodě s návrhem určí opatrovníkovi rozsah působnosti. Na návrh opatrovance soud opatrovníka také odvolá. Opatrovník následně jedná společně s opatrovancem, jedná-li samostatně, tak v souladu s vůlí opatrovance. Nelze-li vůli zjistit, rozhodne na návrh opatrovníka soud (§ 469 OZ).

Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. Pokud to není možné, jmenuje do opatrovnické funkce osobu z řad příbuzných nebo jinou blízkou osobu, která osvědčí dlouhodobý a vážný zájem se o opatrovance starat, a to i do budoucna a nejsou-li jeho zájmy v rozporu se zájmy opatrovance. Nenajde-li se taková osoba, jmenuje soud veřejného opatrovníka. Veřejným opatrovníkem je obec, ve které má opatrovanec bydliště nebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů veřejného opatrovnictví. Jmenování veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas (§ 471 OZ).

1.3.3 POSTUP PŘI OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI V PRAKTICKÉ ROVINĚ

Na základě návrhu nebo podnětu³ na omezení nebo posouzení svéprávnosti soud zahájí řízení. Návrh podává většinou někdo z blízkého okolí dotyčné osoby. Může to být rodina, kamarád, soused, lékař, provozovatel zařízení, každá osoba, která má za to, že člověk trpí duševní poruchou a v jejím důsledku si svým jednáním působí újmu. V návrhu by měl označit důkazy, které předkládá a popsat důvody, proč by měl být člověk ve svéprávnosti omezen. Pokud soud shledá důvody pro zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti za opodstatněné, zahájí řízení ve věci posouzení svéprávnosti a ustanovení stálého opatrovníka, případně vyzve navrhovatele k doplnění návrhu např. o lékařské zprávy. Následuje ustanovení opatrovníka pro řízení. Opatrovník pro řízení může být advokát, kterého si zvolí posuzovaná osoba, advokát ustanovený ex offio, nebo osoba z blízkého okolí posuzované osoby, která bude řádně hájit zájmy posuzovaného člověka. Následně soud ustanoví k vypracování znaleckého posudku soudního znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, zapsaného v seznamu soudních znalců, a určí lhůtu pro vypracování znaleckého

³ Osoba, která podá návrh na omezení svéprávnosti se stává účastníkem řízení a vztahují se na ní procesní práva a povinnosti účastníka řízení.

posudku. Soudní znalec se spojí s posuzovanou osobou a domluví se na konkrétním vyšetření. Vyžádá si také potřebné zprávy od ošetřujících lékařů (praktický, odborný – psychiatr, psycholog, neurolog). Soud si vyžádá zprávu z místa bydliště, a to prostřednictvím místně příslušného obecního úřadu nebo zprávu zařízení, ve kterém se osoba nachází. V neposlední řadě by mělo dojít ke zhlédnutí osoby přímo soudem, resp. soudcem. Zhlédnutí se provádí v místě bydliště osoby nebo na základě předvolání u soudu. Ve staré úpravě OZ nebylo zhlédnutí upraveno. Docházelo k tomu, že soud rozhodoval o někom, koho nikdy neviděl. Současná úprava má také svá pro a proti, kdy kritici tohoto ustanovení se odvolávají na to, že zhlédnutím odehrávajícím se během pár minut nemůže soud dostatečně zhodnotit posuzovanou osobu, a jedná se pouze o zatěžování soudů a posuzovaných osob. Nynější postup je přínosný v tom, že se již nerozhoduje o někom, bez něj. Soud si může udělat alespoň malý „obrázek“ o posuzované osobě. Při zhlédnutí by se měl soud, je-li to možné a zdravotní stav to dovoluje, zajímat o názor osoby na celé řízení, jak to vnímá, zda s omezením souhlasí či nikoli, koho by chtěl za opatrovníka, jak zvládá každodenní záležitosti, co ho trápí, jaká má přání apod. Po uvedených procedurách následuje veřejné zasedání, kterého se účastní navrhovatel, procesní opatrovník, budoucí opatrovník, může být předvolán znalec, posuzovaná osoba a svědci, kteří byli navrhnutí. Soud většinou dospěje k závěru a vyhlášení rozsudku při témže jednání. Pokud soud rozhodne, že osoba bude omezena ve svéprávnosti, vymezení negativně rozsah omezení a ustanoví stálého opatrovníka. Určí, v čem bude opatrovník opatrovance zastupovat. Podle nového OZ je řízení o posouzení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka spojeno v jedno. V dřívější právní úpravě se nejprve rozhodovalo o tom, zda je osoba zbavena, omezena ve způsobilosti k právním úkonům, a až následně probíhalo řízení o ustanovení stálého opatrovníka. Tento postup byl zcela nevyhovující, jelikož vznikalo bezprizorní období, kdy osoba byla omezena nebo zbavena způsobilosti k právním úkonům a nemohla v některých záležitostech jednat a zároveň neměla zástupce, který by za ní potřebné záležitosti vyřizoval. Ustanovení opatrovníka mohlo trvat několik dalších měsíců. Opatrovanec se dostával do situace, kdy si nemohl vyzvedávat důchod a vyřizovat si jiné finanční záležitosti a dostával se do existenčního ohrožení. Neměl z čeho platit bydlení, nezřídkou se stávalo, že neměl ani na jídlo, nemohl podepsat smlouvu o poskytování soc. služby apod. V této oblasti došlo k velkému přínosu.

Podrobněji celé soudní řízení, od návrhu až po právní moc rozsudku, upravuje Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

1.3.4 PRÁVA A POVINNOSTI OPATROVNÍKA

Práva a povinnosti jsou upraveny v OZ. Dále opatrovník vychází z rozsudku soudu, který přesně vymezí v čem bude opatrovník opatrovance zastupovat a v těchto mezích se opatrovník bude pohybovat. Opatrovník nesmí jednat nad rámec omezení opatrovance. Hlavním úkolem opatrovnictví je chránit zájmy opatrovance a naplňovat jeho práva. Při zastupování se opatrovník setkává se záležitostmi, jejichž řešení náleží opatrovníkovi, opatrovnické radě nebo soudu. Opatrovník by měl vždy jednat v souladu s vůlí opatrovance. Pokud se opatrovance k dané věci nemůže vyjádřit, jedná opatrovník vždy v jeho zájmu. Vznikne-li rozpor mezi opatrovníkem a opatrovancem, dojde-li ke střetu zájmu, měl by soud na návrh jmenovat kolizního opatrovníka.

Povinnosti opatrovníka:

- opatrovník není oprávněn právně jednat v záležitostech týkajících se vzniku a zániku manželství, rodičovských povinností a práv, pořízení závěti pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání (§458 OZ);
- nesmí opatrovanci odejmout věc zvláštní oblíbenosti, ledaže to odůvodňuje ohrožení jeho života či zdraví. Věc mu musí být ponechána i při jeho umístění ve zdravotnickém zařízení, zař. soc. služeb nebo podobném zařízení (§ 459 OZ);
- opatrovníkovi náleží běžná správa jmění, nejedná-li se o běžnou správu, vyžaduje se k naložení se jměním schválení soudu. Dar, dědictví nebo odkaz, které spravuje třetí osoba, jsou ze správy jmění vyloučeny. Pokud dar, dědictví, odkaz bude chtít opatrovník odmítnout, vyžaduje se k odmítnutí schválení soudu. (§ 461);
- opatrovník nemůže od opatrovance za zastupování požadovat odměnu. Spravuje-li jmění, lze odměnu s přihlédnutím k nákladům správy, hodnotě spravovaného majetku, výnosům z něho, časové i pracovní náročnosti, odměnu, o jejíž výši rozhodne soud, přiznat (§ 462 OZ);
- soud může podle okolností opatrovníkovi uložit, aby se pojistil pro případ, že při výkonu své funkce způsobí opatrovanci nebo jiné osobě škodu (§ 465 OZ);
- opatrovník udržuje s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelný kontakt, projevuje o něj skutečný zájem, dbá o jeho zdravotní stav, naplňuje jeho práva, chrání jeho zájmy. Svá rozhodnutí a jejich následky vždy opatrovanci srozumitelně vysvětlí (§ 466 OZ);
- naplňuje opatrovancova právní prohlášení, dbá jeho názorů (i dříve projevených), přesvědčení, vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti

v souladu s nimi. Není-li to možné, postupuje dle zájmů opatrovance. „Opatrovník dbá, aby způsob opatrovanceva života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi, a aby nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním opatrovancevým představám a přáním.“ (§ 467 OZ);

- bez souhlasu opatrovnické rady (dále jen OR) nesmí opatrovník rozhodnout o změně bydliště opatrovance; umístění opatrovance do uzavřeného nebo podobného zařízení, kdy to zjevně zdravotní stav nevyžaduje; zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků; nesmí naložit s majetkem opatrovance jedná-li se o nabytí, zcizení majetku v hodnotě převyšující nebo odpovídající částce stonásobku životního minima jednotlivce, nebo převyšující jednu třetinu opatrovanceva majetku, ledaže třetina představuje nepatrnou hodnotu, nebo přijmout nebo poskytnout zápůjčku, úvěr nebo jistotu v uvedených hodnotách, ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje souhlas soudu (§ 480 OZ);
- bez souhlasu soudu nesmí opatrovník rozhodnout o změně osobního stavu opatrovance; zavázat opatrovance k plnění některému z členů OR; nabýt pro opatrovance nemovitost nebo jeho nemovitou věc zcizit či zatížit; nabýt obchodní závod nebo podíl na právnické osobě, ani tento majetek zcizit či zatížit; uzavřít smlouvu zavazující k trvajícimu nebo opakovanému plnění na dobu delší než tři roky; odmítnout dědictví nebo jeho plnění; zavázat opatrovance k bezúplatnému plnění jiné osobě, neplatí pro dar poskytnutý k obvyklé příležitosti podle zásad slušnosti a v přiměřeném rozsahu a opatrovanec s darem souhlasil; dále nesmí opatrovník naložit s majetkem opatrovance jedná-li se o nabytí, zcizení majetku v hodnotě převyšující nebo odpovídající částce pětinasobku životního minima jednotlivce, nebo převyšující jednu polovinu opatrovanceva majetku, ledaže polovina představuje nepatrnou hodnotu a nejedná se o věc zvláštní oblíbenosti, nebo přijmout nebo poskytnout půjčku, úvěr nebo jistotu v uvedených hodnotách (§ 483 OZ);
- opatrovník, který spravuje jmění opatrovníka vyhotoví do dvou měsíců od svého jmenování soupis spravovaného jmění; za trvání opatrovnickví vyhotoví každoročně do 30. června vyúčtování správy jmění; při ukončení své funkce vyhotoví opatrovník konečné vyúčtování správy jmění. Každá zpráva je doručena soudu, opatrovanci a OR (§ 485).

1.3.5 OPATROVNICKÁ RADA

Opatrovnická rada (dále jen OR) je opět novým institutem v OZ, který by měl sloužit na ochranu práv a zájmů opatrovance. V této kapitole je stručně popsán průběh vzniku OR, její účel a kompetence, které by měla zastávat. Je nutné zde předem poznamenat, že OR vzniká na základě žádosti, nejedná se o institut, který vznikne automaticky s ustanovením opatrovníka nebo o povinný institut, který každý opatrovanec musí mít. Členem OR nemůže být samotný opatrovník, ale může se účastnit schůzí OR.

Opatrovanec nebo každá blízká osoba opatrovanci může požádat o ustavení OR. Žádost je zaslána opatrovníkovi, který do 30 dnů svolá schůzi osob blízkých opatrovanci a jeho přátel, pokud je zná. Neuskutečnil-li se schůze včas nebo na ní není zvolena opatrovnická rada, svolá schůzi soud, a to i bez návrhu. Schůze se účastní opatrovanec, blízké osoby, kdokoli z jeho přátel, i když nebyl pozván. Každý ze zúčastněných má jeden hlas. Pokud se schůze zúčastní alespoň pět osob, může být OR zvolena (§ 472 OZ). Na schůzi se volí členové rady, a to systémem většiny hlasů. Členem OR může být jen ten, kdo osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem, a to i do budoucna, a jeho zájmy neodporují zájmům opatrovance (§ 473 OZ). OR musí mít alespoň 3 členy, je schopna se usnášet za přítomnosti většiny, pokud má však pouze tři členy, musí být přítomni všichni (§ 474 OZ). O volbě členů OR a náhradníků vyhotoví zapisovatel, kterého určí přítomní, zápis (kdy se OR konala, kdo se účastnil, kdo byl zvolen zapisovatelem, členem OR, náhradníkem a kolika hlasy, protesty a jejich důvody). Zápis se doručuje opatrovníkovi a soudu, který opatrovníka jmenoval (§ 475 OZ). Soud může prohlásit volbu za neplatnou (§ 476 OZ). Člen OR je volen na dobu neurčitou, z funkce může po doručení oznámení o odstoupení opatrovníkovi a soudu, odstoupit (§ 477 OZ). OR zasedá nejméně jednou ročně, na zasedání přizve opatrovance i opatrovníka, vyhotoví zápis (§ 478 OZ). Na zasedání OR projednává zprávu opatrovníka, soupis, vyúčtování jmění. OR může podat soudu návrh na zrušení opatrovnictví, nebo na odvolání opatrovníka (§ 479 OZ). Opatrovník, opatrovanec nebo člen OR, který pro rozhodnutí OR nehlasoval může do 15 dnů od přijetí tohoto rozhodnutí, navrhnout soudu, aby rozhodnutí zrušil a nahradil je svým rozhodnutím. Dokud soud nerozhodne, nenabude rozhodnutí OR právní účinky (§ 481 OZ). Není-li ustanovena OR, schvaluje opatření, která by náležela do kompetencí OR, soud (§ 482 OZ). Právní osoba pečující o osoby se zdravotním postižením, která působí v ČR alespoň tři roky a byla s opatrovancem v pravidelném kontaktu alespoň tři měsíce, má právo být členem OR, účastnit se jejího zasedání, podávat soudu návrhy (§ 484 OZ).

2 DŮVODY OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Podle OZ je jednou z podmínek pro omezení svéprávnosti existence trvalé duševní poruchy, pro kterou člověk není schopen právně jednat. Proto v této kapitole jsou popsány nejčastější duševní poruchy, se kterými se opatrovník při své praxi může setkat. Důležité je zmínit, že samotná existence duševní poruchy není důvodem k omezení svéprávnosti. Důvodem je až neadekvátní jednání zapříčiněné duševní poruchou, které má za následek, že osoba se stává sama sobě nebezpečnou, není schopna postarat se o své záležitosti, naplňovat svá práva a právem chráněné zájmy a k ochraně osoby nepostačují mírnější a méně omezující opatření.

Nejprve kapitola popíše vývoj psychiatrické péče od starověku do současnosti.

2.1 VÝVOJ PSYCHIATRICKÉ PÉČE

Vývoj psychiatrické péče souvisí do značné míry s přístupem lidí k duševně nemocným, rozvojem medicíny a vydělením oboru psychiatrie.

Ve starověku byli lidé přesvědčeni, že původem veškerých nemocí jsou nadpřirozené síly. Lidé se duševně nemocných báli a měli tendence je izolovat a vytlačovat do ústraní. Významnou roli v péči o nemocné sehrálo Řecko. Jeho filosofové a vědci vnesli do pojetí duševně nemocných nové světlo. Nejvýznamnější řecký lékař Hippokrates vyvrátil mystické a náboženské příčiny a vznik nemocí vysvětloval pomocí čtyř látek – krev, hlen, žlutá a černá žluč. Tyto látky se také podíleli na utváření lidského temperamentu. Pokud byly látky v souladu, byl člověk zdravý, pokud jedna látka převládla, byl nemocen. Při léčení se Hippokrates zaměřoval na odstraňování nadbytečných šťáv a to pouštěním žilou, projímadly, dávidly za pomoci různých bylinek, zeleniny, ovoce. Objevily se také první zmínky o šokových metodách (online, 21.01.2017).

V Římě se péče o duševně nemocné nejprve odehrávala za pomoci náboženských obřadů, obětí, modliteb. Až lékař Asklepiadés začal aplikovat metody jako např. houpání na visuté posteli, sprchy, koupele, lehký tělocvik, masáže, neustálé zaměstnávání nemocného a muzikoterapie. Lékař Sórános se stal zakladatelem lůžkového režimu v psychiatrii, kdy doporučoval izolaci nemocného na lůžku, pod stálým a vlídným dohledem (online, 21.01.2017).

Ve středověku vznikaly první pokusy o azylovou a nemocniční péči, ale ne z důvodu léčení, nýbrž z důvodu ochrany zdravého obyvatelstva před nemocnými. Péče, která se začala

formovat ve starověku, zanikala a docházelo k návratu nevědecké představy o původu duševní nemoci. Nemocní byli považováni za posedlé d'áblem, démony, čarodějnictvím. Péči o nemocné se ujala církev a léčba spočívala v náboženských obřadech. Vznikaly tzv. věže, lodě bláznů. Docházelo také k upalování.

Se silicím odporem vůči církevním dogmatům se v novověku začaly tvořit neklášterní azyly pro nemocné. Začaly vznikat první pravidla zacházení s duševně nemocnými. Nejprve to znamenalo to, že nemocný, který byl neovladatelný a ohrožoval na životě sebe nebo okolí, byl vsazen do městského vězení. Přibývali odborní lékaři, ale jejich metody léčby se stávaly pro nemocné spíše nebezpečné (pouštění žilou, hladovka, užívání projímadel, dávidel, rotačních strojů). První legislativa, která se zabývala duševně nemocnými se objevila v Anglii roku 1714. Zákon umožňoval zavřít divoce šílenou a nebezpečnou osobu do cel, žalářů, sklepů, do doby zlepšení jejího stavu. Někteří končili přivázání k nohám stolu. Docházelo také k zastřelení osob v neobydlených částech města. Nemocní, kteří nikoho neohrožovali byli ponecháni napospas. Stávalo se, že polonazí, hladoví bloudili po ulicích. Pro tyto nemocné začaly vznikat městské azyly, nemocnice, vězení (online, 21.01.2017).

Za psychiatrickou revoluci je označováno 19. a 20. století. V době Francouzské revoluce lékař Philips Pinel zavedl do psychiatrických zařízení lidský důstojný ošetrovatelský režim. Rozšířila se péče azylových ústavů, které chránily nemocné před ústrky okolí a zároveň byla společnost od nemocných v bezpečné vzdálenosti. Nemocní se však stávali závislími na těchto zařízeních a nedokázali se vracet do běžného života. K významným pokrokům došlo v souvislosti s objevem psychoanalýzy, rozvojem psychofarmak a sociální psychiatrie - zaměstnávání nemocných, navrácení dovedností, rozvoj komunitních center, deinstitucionalizace péče (online, 21.01.2017).

V České republice se psychiatrická péče ve prospěch nemocných začala rozvíjet až v 19. a 20. stol. Ve středověku nebylo v Čechách o duševně nemocné pečováno skoro vůbec. Minimální péče se uskutečňovala při kostelech a kláštorech, kde byli nemocní přijímáni jen za předpokladu, že projevy jejich nemoci nebyly urážlivé a pobuřující pro církev. Nezasluhovali péči ani ochranu jelikož byli považováni za posedlé d'áblem a kacíře, které bylo třeba věznit a upalovat. V letech 1860 až 1920 se začaly stavět velké psychiatrické léčebny, kde se umísťovali nevléčitelní a bylo je třeba izolovat od společnosti. V období válek a během komunistického režimu se péče rozvíjela velmi pomalu. V r. 1960 započal rozvoj ambulantních psychiatrických ordinací a zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, sjednotil zdravotnickou péči. K rozvoji psychiatrické péče začalo docházet po r. 1989. Začalo se hovořit o reformě psychiatrické péče, která má mít charakter deinstitucionalizace. Péče by se

měla rozvíjet i mimo psychiatrické nemocnice, mělo by docházet ke snižování počtu psychiatrických lůžek v nemocnicích a měli by vznikat komunitní centra pro duševně nemocné. Předpokladem je dostatečná síť psychologických a psychiatrických ambulancí a dalších služeb, např. denní centra, krizová centra, chráněná bydlení apod. (online, 21.01.2017).

2.2 KLASIFIKACE DUŠEVNÍCH PORUCH

Definice duševní poruchy

Duševní porucha je takový vzorec chování nebo psychologický syndrom u dané osoby, který je spojen s nepříjemnými pocity nebo narušením funkce alespoň v jedné z důležitých životních oblastí, nebo podstatně zvyšuje riziko úmrtí, způsobuje bolest nebo vede ke ztrátě pocitu svobody (Raboch, J., Volský, P., et al, 2001, s. 136).

Podle mezinárodní klasifikace nemocí (WHO), jsou duševní poruchy rozděleny do 10 sekcí následovně:

F00–F09 organické duševní poruchy včetně symptomatických

F10–F19 duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek

F20–F29 schizofrenie, schizofrenní poruchy a poruchy s bludy

F30–F39 poruchy nálady (afektivní poruchy)

F40–F49 neurotické poruchy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy

F50–F59 behaviorální syndromy spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory

F60–F69 poruchy osobnosti a chování u dospělých

F70–F79 mentální retardace (duševní opoždění)

F80–F89 poruchy psychického vývoje

F90–F98 poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v adolescenci

F99 nespecifikovaná duševní porucha (Raboch, J., Volský, P., et al, 2001, s. 139, 140).

2.2.1 ORGANICKÉ A SYMPTOMATICKE DUŠEVNÍ PORUCHY

Mezi organické a symptomatické poruchy se řadí demence, která se projevuje úbytkem kognitivních funkcí, převážně inteligencí a pamětí. Je narušena sociální adaptace.

Za průkazné se považuje snížení rozumových schopností o 20%. Jedná se o získané postižení chronického charakteru. Postupně dochází k degradaci celé osobnosti (Vágnerová, M., 2008, s. 265). Postihuje především starší populaci. Vzniká na základě organického poškození CNS.

Příčinami vzniku demence mohou být: genetické dispozice, morfologické změny mozku, exogenní fyzikální, chemické a biologické faktory a sociální faktory (Tamtéž, s. 266).

Projevy demence: poškození krátkodobé a střednědobé paměti, postupně dochází k vymizení naučených dovedností a návyků, narušení pozornosti (problém s koncentrací, výkonností), úpadek myšlení (snižuje se schopnost plánovat, organizovat, rozhodovat, porovnávat, úbytek kritičnosti), postižení gnostických funkcí (osoba vidí, slyší, ale neumí obsah zpracovat), narušení orientace, poruchy řeči, poruchy emotivity (nápadné, nepřiměřené reakce), nápadnost v chování (rozhození režimu dne, nepřiměřené chování daným situacím), úpadek osobnosti (Tamtéž, s. 267-271).

Typy demencí: atroficko-degenerativní (Alzheimerova choroba), sekundární (ischemicko-vaskulární, ostatní sekundární demence), demence smíšeného typu (Tamtéž, s. 272).

Možnosti terapie: medicínská léčba, psychoterapeutická péče, pomoc při úpravě domácího prostředí (Tamtéž, s. 287).

2.2.2 DUŠEVNÍ PORUCHY A PORUCHY CHOVÁNÍ VYVOLANÉ ÚČINKEM PSYCHOAKTIVNÍCH LÁTEK

Mezi návykové nemoci jsou zahrnovány poruchy, vyvolané zdraví škodlivými návyky. Jedná se zejména o poruchy způsobené alkoholem a jinými návykovými látkami (drogami) a patologickým hráčstvím (gamblingem). Mezi duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek (F10–F19) se řadí každá duševní nebo behaviorální porucha, která vznikla jako důsledek užívání jedné nebo více psychoaktivních látek, bez ohledu na to, zda jsou či nejsou předepsány lékařem (Raboch, J., Volský, P., et al, Psychiatrie, 2001, s. 182).

Důsledky užívání psychoaktivních látek: akutní intoxikace, zneužívání, závislost.

Syndrom závislosti: soubor psychických a somatických změn, které se vytvoří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky. Závislost se projevuje silnou potřebou získat a užívat psychoaktivní látku, neschopností kontroly, růstem tolerance, abstinčním syndromem, omezením ostatních zájmů, konzumace drogy i přes vědomí o jejím škodlivém vlivu. Závislost může být somatická a psychická. (Vágnerová, M., 2008, s. 548-549)

Vznik závislosti: závislost je multifaktoriálně podmíněnou poruchou, kdy na jejím vzniku se podílejí faktory farmakologické (složení drogy má vliv na vznik závislosti bez ohledu

na biologické a psychické vlastnosti jedince), somatické a psychické vlastnosti jedince, environmentální (místo, kultura, zvyky, zákony), precipitující (podnět – provokující, spouštěcí činitel) (Raboch, J., Volský, P., et al, Psychiatrie, 2001, s. 185).

Důsledky závislosti: zdravotní problémy, selhání v profesní roli, devastace rodiny, změny v chování, trestná činnost (Tamtéž, s. 570 - 575).

Léčba závislosti: farmakologická léčba, léčebný režim, psychoterapeutické metody, práce s rodinou, svépomocné skupiny, socioterapie (Tamtéž, s. 570 - 575).

Do této kategorie duševních poruch je zahrnuto **patologické hráčství** (gambling), které je charakteristické nadměrným zaujetím hrou a nutkáním ke hře, bez ohledu na nežádoucí následky tohoto jednání (Tamtéž, s. 579).

Projevy – typické znaky emočního prožívání (nutkání ke hře, napětí, vzrušení, uspokojení, výčitky svědomí, neklid, podrážděnost), změny v uvažování a hodnocení (úvahy o hře, varianty, jak dosáhnout výhry, iracionální hodnocení možnosti vyhrát), změny v motivaci a hodnotovém systému (nejde o hru samotnou, ale o vidinu výhry, zisku motiv rychlého zbohatnutí bez velkého úsilí), typické znaky chování (půjčování si peněz, krádeže, výmluvy) (Tamtéž, s. 579 - 580).

Vznik závislosti na výhře – fáze rekreačního hraní (má společenský charakter, hra pro zábavu), fáze vázanosti na výhru (dochází po zkušenosti s výhrou, zvyšuje se četnost hraní a investovaná finanční částka, úbytek kritičnosti, hra se stává individuální aktivitou), fáze závislosti na hře (člověk nedokáže přestat, neovládnutelné puzení ke hře, vtíravé myšlenky na hru), fáze sociálního selhání (ztráta důležitých životních rolí, uvěznění, bezdomovectví) (Vágnerová, M., 2008, s. 580 - 581).

Léčba – motivační trénink, psychoterapie, vyrovnání finančních závazků, kognitivně-behaviorální postupy, změna životního stylu, nácvik chování, svépomocné skupiny, práce s rodinou, podpůrná farmakoterapie, následná péče (Raboch, J., Volský, P., et al, 2001, s. 226).

2.2.3 SCHIZOFRENIE, SCHIZOFRENNÍ PORUCHY A PORUCHY S BLUDY

„Schizofrenie je závažné duševní onemocnění, které významně narušuje schopnost nemocného srozumitelně se chovat, jednat a uplatnit se v životě. Je to psychotické onemocnění“ (Tamtéž s. 227).

Příčiny vzniku: dědičnost (genetické faktory mohou přispět ke vzniku schizofrenie), změny ve struktuře a funkcích mozku, vnější vlivy (prenatální zátěž typu podvýživy nebo hypoxie ovlivňující vývoj mozku; psychosociální vlivy spojené především s rodinou; koncept

vulnerability – zvýšená citlivost k různým, především sociálním podnětům – neúspěch, odmítnutí partnerem, odloučení od rodiny apod.). Problém nespočívá v zátěži, ale ve způsobu jejího zpracování (Vágnerová, M., 2008, s. 336).

Projevy schizofrenie: poruchy vnímání (halucinace – klamné vjemy vzniklé bez reálného podnětu, v bdělém stavu, vnímány pomocí smyslů), poruchy myšlení (narušení dynamiky, formálnosti – vytrácí se logika, obsahu myšlení – bludy. Bludy přisuzují osobě nereálné pocity, vlastnosti. Bludy a halucinace nelze nemocnému vmlouvat.), narušení orientace v realitě (nemocní jsou přesvědčeni o zvláštním významu běžného dění, vylučují náhodu, hledají souvislosti tam, kde nejsou, cítí ne nejistí), autistické projevy (odtržení od vnějšího světa, světu nerozumí, jsou v něm nesrozumitelné podněty, ztráta zájmu o okolí, izolace od společnosti), poruchy verbálního projevu, poruchy emotivity (nepřiměřené, nepředvídatelné pocity v daných situacích, přecitlivělost, emoční labilita), poruchy jednání (zpomalení útlum reakcí, nečinnost, odmítání stravy, sebepoškozování), poruchy osobnosti (narušeno uvědomování si sebe sama, nekritický náhled na svou chorobu a s tím související nedostatek motivace k léčbě) (Tamtéž, s. 336 - 343).

Typy schizofrenie: základních typů je čtyři, jejich rozdělení je spíše teoretické, jelikož se mohou překrývat, nebo jedna forma může přecházet do jiné – paranoidní (vyznačuje se bludy podezíravostí, vztahovačností, vlastním pronásledováním, ohrožením, stihomamem, vznikem konspiračních teorií), hebefrenní (vznik mezi 15. až 25. rokem života, jeví se jako prohloubená puberta s nápadným chováním neodpovídající věku), katatonní (vyznačuje se změnami v oblasti motorické aktivity – nadměrná, nepřiměřená pohybová aktivita, nebo naopak zpomalená aktivita se ztrátou vůle, osoba nemluví, nereaguje, vydrží v jedné poloze dlouhou dobu), simplexní (nerespektování běžných norem, potulování se, zahálení, bez zájmu o cokoli, nečinní, apatičtí, izolují se, neschopni zvládat běžné požadavky, nedbání o sebe) (Vágnerová, M., 2008, s. 345 - 349).

Léčba: psychofarmaka, psychoterapie, socioterapie (úprava soužití v rodině, aktivace nemocných, pracovní zařazení) (Tamtéž, s. 366).

Schizoafektivní porucha: jedná se o kombinaci příznaků schizofrenie a afektivních poruch. Schizoafektivní porucha se nejčastěji rozvíjí mezi 20. a 30. rokem života. Mívá akutní průběh a krátké trvání. Kromě schizofrenních příznaků se vyskytují příznaky afektivní (manické, depresivní). Prognóza této poruchy je příznivější než u schizofrenie. K základní léčbě patří psychofarmaka, psychoterapie, socioterapie (Tamtéž, s. 367 - 368).

Akutní přechodná psychotická porucha: pro diagnostiku je podmínkou akutní začátek, na počátku onemocnění se vyskytuje dobře rozpoznatelný stres. Podle míry příznaků podobných jako u schizofrenie rozeznáváme akutní přechodnou psychotickou poruchu bez příznaků nebo s příznaky schizofrenie a schizoformní psychotickou poruchu (Raboch, J., Volský, P., et al, Psychiatrie, 2001, s. 250).

Trvalá porucha s bludy

Schizotypní porucha: schizofrenní příznaky, které jsou méně intenzivní a mající menší rozvratný vliv na psychiku, nedochází však k formování bludů (Tamtéž, s. 251 - 252).

2.2.4 PORUCHY OSOBNOSTI A CHOVÁNÍ U DOSPĚLÝCH

Porucha osobnosti je definována jako trvalý a těžko ovlivnitelný vzorec osobnostních rysů, které se odlišují od aktuální sociokulturní normy. Jsou nadměrně zvýrazněné některé vlastnosti osobnosti, odchylky v citovém prožívání, uvažování i chování. Jedná se o trvalý stav, který s určitými výkyvy trvá celý život. Projevuje se maladaptivním až hrubě rušivým chováním, jeho důsledky trpí sám nemocný, jeho okolí a které zvyšuje riziko různých konfliktů. Je snížena tolerance k zátěži, projevují se neadekvátní reakce, nekritické hodnocení vlastního chování, neschopnost poučit se ze zkušenosti. (Vágnerová, M.,2008, s. 513).

Příčiny vzniku: příčinami mohou být faktory biologické (dědičnost, zvýšená hladina některých hormonů, prenatální období), psychosociální (působení rodiny) nebo jejich vzájemné působení (Tamtéž, s. 514 - 515).

Typy poruch: paranoidní (charakteristická nadměrnou přecitlivělostí na veškeré reakce okolí vůči sobě a nepřiměřená nedůvěra k jiným lidem), schizoidní (nemocní jsou citově chladní, uzavření, neschopni projevovat jakékoli city, mají bizarní nápady), disociální (nejnebezpečnější – opakování trestných činů, absence pocitu viny, neschopnost empatie, ze selhání obviňují druhé, nedodržování zákonů, zvýšená agresivita), emočně nestabilní porucha osobnosti (většinou cholerická povaha, zkratkovité jednání agresivního rázu, jednání bez uvážení), histrionská (sklony k teatralnosti a dramatizování, labilní a povrchní emotivita, infantilními projevy), anankastická (povahovým rysem je vtíravé pochybování o vlastních schopnostech, nerozhodnost a vnitřní nejistota. Kompenzace těchto vlastností se projevuje v nadměrné pečlivosti, preciznosti, ale s pomalým výkonem Vyhýbání se rozhodování, rigidní postoje, bez radosti ze života.), anxiózní (nedostatek sebedůvěry spojený s pocity úzkostného napětí a obav, přecitlivělost na kritiku, vyhýbání se sociálním kontaktům), závislá porucha osobnosti (závislost na druhých, vyhýbání se rozhodnutí, očekávání rad, ochota podřizovat se jiným lidem), jiné specifické poruchy osobnosti (osobnost nestálá, osobnost pasivně

agresivní), přetrvávající změny osobnosti (po katastrofické zkušenosti, po psychickém onemocnění) (Raboch, J., Volský, P., et al, s. 330 - 333).

Léčba: farmakologická (ovlivnění některých symptomů, např. úzkosti, deprese), psychoterapie, resocializace (Vágnerová, M., 2008, s. 542).

2.2.5 MENTÁLNÍ RETARDACE

Mentální retardace (dále jen MR) je vrozené postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Neschopnost dosáhnout odpovídajícího intelektového vývoje. Jedná se o trvalé postižení s možností částečného zlepšení. (Vágnerová, M., 2008, s. 289).

Obecná inteligence je definována jako inteligenční kvocient (dále jen IQ), měřený standardizovanými psychologickými test. Hodnota IQ 70 byla zvolena jako horní hranice pro mentální retardaci (Raboch, J., Volský, P., et al, 2001, s. 342).

Příčiny vzniku: biologické postižení CNS v prenatálním nebo postnatálním období (zánětlivá onemocnění mozku vzniklá do 2 let života) (Vágnerová, M., 2008, s. 290, 292).

Projevy: poruchy myšlení (snížená kritičnost, stereotypnost), řeči (nepřesná výslovnost, nepochopení celkového kontextu sděleného), učení (převládá mechanické učení, nízká efektivita učení, chybějící vlastní motivace – učení pro někoho, za něco) (Tamtéž, s. 292 - 295).

Stupně: lehká MR – IQ 50 – 70, středně těžká MR – IQ 35 – 49, těžká MR – IQ 20 – 34, hluboká MR – IQ 0 – 19 (Tamtéž, s. 301).

Léčba a péče o mentálně postižené: farmakoterapie (podpůrná a doplňková), psychoterapie, práce s rodinou, socioterapie, speciálněpedagogická pomoc (Tamtéž, s. 315).

Jak bylo zmíněno v úvodu kapitoly, nestačí pro omezení svéprávnosti pouze přítomnost duševní poruchy. Soud se především musí zajímat o to, zda duševní porucha činí jedinci takové potíže, pro které není schopen plnit si své záležitosti a v důsledku toho mu může hrozit závažná újma. Duševně nemocní jsou často ke svému onemocnění nekritičtí a neuvědomují si závažnost situace, což ovlivňuje jejich postoj k samotnému řešení svých potíží. Proto k posouzení svéprávnosti kolikrát dochází až v době, kdy jedinci se dostávají do situací neřešitelných vlastními silami a omezení svéprávnosti je v jejich nejlepším zájmu. K tomuto většinou dochází v případech, kdy nemocní nevyhledají odbornou pomoc (lékaře, instituci). V důsledku nepodrobení se léčbě se stávají nemocní nebezpečni sami sobě, nezřídka také okolí. Poté dochází k tomu, že na takového „problémového“ jedince upozorní okolí. Pokud

nejdou problémy řešeny v rámci rodiny, oslovuje veřejnost často místně příslušný obecní úřad. Pomoc často přichází až v době, kdy jedinec pro své onemocnění nebyl schopen správně vyvodit důsledky svého jednání a dostal se do nepříznivé situace. Mezi časté krizové situace patří neplacení bydlení a následné ohrožení bezdomovectvím, nesplácení půjček, úvěrů, exekuce, konflikty s okolím, agrese, zanedbávání péče o vlastní osobu (hygienická, zdravotní péče), absence finančních prostředků na výživu a ostatní základní osobní potřeby a neschopnost si finance obstarat, neplatnost různých dokladů apod. Tyto situace a neschopnost je řešit mohou být důvodem pro omezení svéprávnosti. V uvedených případech se většinou jedná o samotné osoby žijící tzv. na terénu. Duševně nemocní dlouhodobě žijící v pobytových sociálních zařízeních jsou od asociálního chování (vlastního i cizího) částečně uchráněni a nevyskytují se u nich tak závažné důvody, pro které by museli být omezeni ve svéprávnosti, přestože se tak děje.

3 VEŘEJNÝ OPATROVNÍK

Nejasnosti ohledně gesce nad veřejným opatrovnictvím přetrvávají několik let. Střídavě se objevují názory přisuzující agendu Ministerstvu práce a sociálních věcí (dále jen MPSV; pro své zaměření na sociální problematiku a výkon veřejného opatrovnictví zejména sociálními pracovníky), Ministerstvu spravedlnosti (dále jen MS; z důvodu vztahu k soudům a občanskému zákoníku, který stanovuje pravidla pro opatrovnictví) a Ministerstvu vnitra (dále jen MV; pro dotčené subjekty – obce). V současné době jsou na tomto poli činné v určité míře všechny jmenované resorty, avšak pouze v některých dílčích záležitostech. Vyřešení této otázky je pro správné fungování veřejného opatrovnictví žádoucí (MV, online, cit. 24.01.2017).

Opatrovník je ustanoven v rámci řízení o posouzení svéprávnosti tehdy, dojde-li k omezení svéprávnosti posuzované osoby. Soud se při ustanovení opatrovníka řídí přáním opatrovance, avšak musí také zkoumat osobu, která má opatrovance zastupovat. Takováto osoba musí být svéprávná, musí být ochotna a schopna funkci opatrovníka vykonávat, projevovat o opatrovance vážný zájem a to i do budoucna a jeho zájmy nesmí být v rozporu se zájmy opatrovance. Soud si většinou předem zjistí informace o osobě opatrovníka z místa bydliště, a to prostřednictvím místně příslušného obecního úřadu (zpráva o pověsti), ze zaměstnání, výpisem z rejstříku trestů, svědeckými výpověďmi a výslechem samotného opatrovníka. Při hledání osoby opatrovníka se dbá na to, aby tato osoba byla nejlépe z řad příbuzných či osob blízkých opatrovanci. Pokud se takováto osoba nenajde nebo nechce roli opatrovníka přijmout (není to povinností), ustanoví soud veřejného opatrovníka.

Veřejným opatrovníkem se stává obec, jako právnická osoba, v níž má opatrovanec bydliště (faktické). Nevyžaduje se souhlas obce. Na základě pravomocného rozsudku obec vykonává opatrovnictví v rámci přenesené působnosti.

Na menších obecních úřadech (obce I. typu), kde není dostatečné personální zajištění nebo jsou funkce kumulované, připadá výkon opatrovnictví většinou přímo na starostu, jako zástupce obce. Na pověřených obecních úřadech a obecních úřadech obcí s rozšířenou působností (obce II. a III. typu) dochází k delegování funkce opatrovníka většinou na zaměstnance sociálního odboru.⁴ K tomuto kroku dochází na základě pověření vydaného

⁴ Pověřený obecní úřad je obecní úřad, který v rámci přenesené působnosti vykonává na svém území státní správu v rozsahu přiznaném „obcím s pověřeným obecním úřadem“. Obvykle tuto státní správu vykonává také pro ostatní obce v okolí. Obec s pověřeným obecním úřadem se někdy označuje jako obec II. typu nebo obec II. stupně (obcí I. stupně je každá obec, obcí III. stupně obec s rozšířenou působností).

starostou, kdy jmenuje konkrétního zaměstnance pro zastupování osob omezených ve svéprávnosti (MV, online, cit. 24.01.2017).

Zde docházelo ke střetům, kdy se starostové menších úřadu bránili ustanovení do opatrovnické funkce z důvodu nedostatečné personální kapacity a chybějících zkušeností s touto problematikou. V současné době již toto není možné, jelikož podle zákona není nutný souhlas obce s ustanovením do funkce opatrovníka. Na druhou stranu zde existuje řada malých obcí, na jejichž území jsou různá sociální pobytová zařízení, jejichž klienti často bývají omezení ve svéprávnosti a z důvodu místa faktického bydliště se tyto obce stávají jejich opatrovníkem.

Rozdíly ve fungování opatrovnickví na obcích I. typu a na obcích II. a III. typu:

Obce I. typu – nedostatek zaměstnanců, zaměstnanec bez potřebné kvalifikace, nedostatečné metodické řízení ze stran krajských úřadu nebo úřadu obcí s rozšířenou působností, chybějící metodická podpora státu. Nyní je metodická podpora poskytována prostřednictvím podpory sociální práce, jelikož opatrovanci jako duševně nemocní se mohou ocitnout v cílové skupině pro účely sociální práce. V obcích chybí síť sociálních služeb a je nutná spolupráce s obcemi II a III. typu (MV, online, cit. 24.01.2017).

Obce II a III. typu – nedostatek zaměstnanců v poměru k počtu opatrovanců, práce vyžaduje vyšší časovou dotaci. Využívání kvalifikace sociálního pracovníka. Metodické řízení je v počátku a záleží na iniciativě krajského úřadu. Chybí systematická podpora státu Podpora probíhá v rámci cílových skupin sociální práce (MV, online, cit. 24.01.2017).

Pověřený obecní úřad rozhoduje v prvním stupni ve správním řízení o právech a právech stanovených povinnostech fyzických a právnických osob, pokud zákon nestanoví jinak. Některé z pověřených obecních úřadů jsou zároveň i obecními úřady obcí s rozšířenou působností, z čehož vyplývají další působnosti státní správy. https://cs.wikipedia.org/wiki/Obec_s_pověřeným_obecním_úřadem, 24.1.2017

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností (tzv. obcí III. stupně) jsou mezičlánkem přenesené působnosti samosprávy mezi krajskými úřady a obecními úřady. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají oproti ostatním obecním úřadům některé oblasti působnosti navíc, a to nejen pro svůj vlastní, základní správní obvod, ale zpravidla i pro další obce v okolí. Obce s rozšířenou působností vykonávají zejména následující agendy přenesené státní působnosti: evidence obyvatel, vydávání cestovních a osobních dokladů, řidičských průkazů, technických průkazů, živnostenské oprávnění, výplata sociálních dávek, sociálně-právní ochrana dětí, péče o staré a zdravotně postižené, vodoprávní řízení, odpadové hospodářství a ochrana životního prostředí, státní správa na úseku lesů, myslivosti a rybářství doprava a silniční hospodářství (evidence motorových vozidel, silniční správní úřad, stanovení místní úpravy provozu dopravním značením na silnicích II. a III. třídy a místních komunikacích, pověření osob k zajištění přechodu školních dětí, evidence bodů za přestupky v silničním provozu, dopravní úřad pro městskou autobusovou dopravu a taxislužbu atd.) – netýká se výkonu funkce vlastníka místních komunikací, práva ke stanovení podmínek pro provozování taxislužby a práva vyjádřit se k žádosti o licenci na autobusovou dopravu, které spadají do samostatné působnosti obcí. https://cs.wikipedia.org/wiki/Obec_s_rozšířenou_působností, 24.1.2017

3.1 FINANCOVÁNÍ VEŘEJNÉHO OPATROVNICTVÍ

Výkon funkce veřejného opatrovníka podle OZ obcí je výkonem přenesené působnosti. (§149b zákona o obcích, č. 128/2000 Sb.). Problémem veřejného opatrovnictví je dlouhotrvající kompetenční spor o tuto oblast. To má za následek, že dosud neexistuje zvláštní právní předpis, který by tuto oblast upravoval, neboť žádný rozort se k této kompetenci dosud jednoznačně nepřihlásil. Financování veřejného opatrovnictví je v tuto chvíli v kompetenci Ministerstva vnitra a kompetence souvisí pouze s koordinační úlohou ministerstva podle kompetenčního zákona a nelze z ní vyvozovat věcnou působnost k veřejnému opatrovnictví jako takovému (MV, online, cit. 24.01.2017).

Financování probíhá formou tzv. výkonové složky příspěvku na přenesenou působnost, kdy se jedná o paušální platbu na jednoho opatrovance/rok. Obec tak obdrží součin příspěvku a faktického počtu opatrovanců k rozhodnému dni. Rozhodným dnem byl 31. květen 2016. Do té doby měly obce poskytnout počet osob, u kterých byly ustanoveny opatrovníkem. Obcím se o tuto částku zvýší příspěvek na výkon státní správy. Financování se týká pouze opatrovnictví zletilých osob, které ne/byly omezeny ve svéprávnosti (MV, online, cit. 24.01.2017).

3.2 ROLE VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, zaměstnanec pověřený výkonem opatrovnictví zastává většinou kumulovanou funkci. Funkci může vykonávat např. samotný starosta, tajemník úřadu, zaměstnanec odboru vnitřních věcí, právního odboru, ale nejčastěji výkon opatrovnictví provádí zaměstnanec sociálního odboru.

Role veřejného opatrovníka (dále jen VO) není ve vztahu k opatrovanci vůbec jednoduchá. Do opatrovancova života vstupuje cizí osoba, úředník. Stává se, že opatrovanec v mnoha případech s omezením svéprávnosti nesouhlasí, nebo vidí své omezení v příliš velkém rozsahu. Omezení považuje za křivdu, za kterou mohou ti, co se na řízení o posouzení svéprávnosti podíleli. Nebere v potaz své duševní onemocnění. Do tohoto rozpoložení vstupuje úředník a zajímá se o věci, které doposud, ať už úspěšně či neúspěšně, řešil sám opatrovanec. Přestože nejsou stanoveny kvalifikační předpoklady pro výkon opatrovnictví, měl by zaměstnanec splňovat a dodržovat zásady, které plynou z práce s určitou cílovou skupinou klientů. I přes zdravotní handicap opatrovanců by měl mít stále na paměti a dodržovat etický kodex úředníka, etický kodex sociálního pracovníka, respektovat osobnost opatrovance, dbát jeho přání a názorů a hlavně jednat v zájmu opatrovance.

Oblasti působnosti VO – je třeba si uvědomit, že to, do jaké míry a v jakých oblastech bude opatrovník vykonávat svou činnost se odvíjí od rozsahu omezení svéprávnosti opatrovance a oprávnění opatrovníka. Opatrovník musí vycházet z rozsudku soudu o omezení svéprávnosti a nesmí konat nad rámec tohoto oprávnění. Není třeba dlouze zmiňovat, že opatrovník se v co neblíží možné době osobně seznámí s opatrovancem, pokusí se navázat vztah vzájemné důvěry a pohovoří s opatrovancem o jeho dosavadním způsobu života. Udělá si představu o jeho povaze, názorech, potřebách, přáních apod. Tomu předchází prostudování dostupné dokumentace.

Oblasti nebo záležitosti, kterými se musí opatrovník průběžně zabývat jsou:

- Sociální záležitosti – zajištění vhodného bydlení, sociálních služeb (osobní asistence, pečovatelská služba, aktivizační činnost), uzavírání nájemních a obdobných smluv, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, zprostředkování pomoci při zajištění stravy, chodu domácnosti, zmapovat vztahovou síť.
- Hájení práv – dbát na to, aby nedocházelo ke zneužívání práv opatrovance, jeho omezování ze strany dalších osob, zajišťovat podporu pro posilování vlastní obhajoby práv, účast u soudních jednáních.
- Zajištění plnění závazků opatrovance – zajistit platbu pravidelných i mimořádných výdajů (nájem, splátky půjček, pojištění, služby).
- Finanční záležitosti – zmapovat příjmy, výdaje, hospodařit se svěřenými prostředky dle zásady dobrého hospodáře, poskytnout opatrovanci podporu při hospodaření s finančními prostředky.
- Majetkové záležitosti – správa ne/movitého majetku.
- Pracovní záležitosti – uzavírání pracovních nebo obdobných smluv.
- Jednání na úřadech – vyřizování různých dokladů, sociálních dávek a jiných úředních záležitostí na různých institucích, zajistit dosílání poštovní korespondence k rukám opatrovníka (je-li k tomu oprávněn).
- Péče o zdravotní stav – zjistit informace o zdravotním stavu, spolupracovat s lékaři, nemocnicemi, zajistit pomoc při preventivních prohlídkách, poskytnout podporu při dodržování léčebného režimu. (MV, online, cit. 24.01.2017)

Pověřený zaměstnanec jedná s potřebnými institucemi a jinými právními subjekty na základě předložené Listiny o ustanovení opatrovníka a pověření na vlastní osobu.

Často se stává, že sociální pracovník pověřený zastupováním omezených osob, se dostává do situace, kdy lze těžko definovat, co je výkonem opatrovnictví a co sociální prací. Jelikož se

hovoří o omezení svéprávnosti právně jednat, měl by opatrovník opatrovance zastupovat pouze v právních jednáních. Nicméně OZ hovoří např. o udržování pravidelného spojení s opatrovancem, projevování skutečného zájmu o něj, dbání o jeho zdravotní stav, kdy tyto činnosti nejsou pouhým právním jednáním a proto lze těžko rozlišit, kde začíná a končí výkon opatrovnictví.

Snadno může dojít k překročení oprávnění k zastupování. Pakliže k tomu dojde, může zastoupený jednání schválit (pokud k tomu má způsobilost). Nestane-li se tak, je takovým jednáním zavázán sám opatrovník (MV, online, cit. 24.01.2017).

3.3 IDENTIFIKACE NĚKTERÝCH PROBLÉMŮ SOUVISEJÍCÍCH S VÝKONEM OPATROVNICTVÍ

Výkon veřejného opatrovnictví musí být prováděn v souladu s omezením opatrovance a oprávněním opatrovníka. Mohou nastat situace, při kterých se zaměstnanec dostává do pozice, kdy musí volit mezi ochranou vlastního zájmu nebo zájmu opatrovance. Jak bylo zmíněno v úvodu stává se, že třetí strany s institutem opatrovnictví neumí pracovat a veřejný opatrovník nakonec volí cestu bezproblémového a hladkého způsobu vyřešení problému, bez ohledu na vlastní práva.

Výčet problémových situací

- Nedostatek finančních prostředků – problém se zajištěním pečovatelské služby, bydlení, úhradou závazků a zajištění i základních osobních potřeb (léky, hygiena, ošacení).
- Kontakt s věřiteli, s podnikatelskými subjekty, u kterých si opatrovanec nad rámec svého omezení smluvně ujedná např. službu, zboží, úvěr. Důvodem je, že v občanském průkazu není omezení uvedeno. Uvedením by se zabránilo mnohdy zbytečným komplikacím a finančním nákladům na obou stranách.
- Veškeré úkony prováděné v rámci bankovních služeb jsou prováděny opatrovníkem jako fyzickou osobou. Bankovní (počítačový) systém neumí pracovat se zástupcem osoby jako s právníkou osobou.
- Vyžadování bezprostřední a osobní účasti ve zdravotnických zařízeních při podepisování tzv. informovaného souhlasu a souhlasu s hospitalizací. Souhlas není nutný při poskytnutí neodkladné péče nebo tam, kde se vyžaduje souhlas soudu (nedobrovolná hospitalizace). Opatrovníci jsou často nuceni k udělení souhlasu při zásahu do integrity opatrovance (operace a jiné zákroky, které mohou mít závažné následky). Pokud tak neučiní, je na ně pohlíženo jako na neochotné, arogantní, lhostejné. Nejednají-li se o běžné záležitosti,

je nutné, aby takovéto zásahy schválila opatrovnická rada a není-li ustanovena tak opatrovnický soud (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 95, 103).

- Spolupráce s institucemi obecně - vyžadují účast opatrovníka i v případech, kdy opatrovanec je oprávněn jednat bez opatrovníka.

- Nízké povědomí odborné i laické veřejnosti o institutu opatrovnictví. Veřejnost si myslí, že opatrovník je zodpovědný za všechny činy opatrovance a je jeho osobním pečovatelem (Tamtéž, 2014, s. 108).

- Etické dilemata - do jaké míry má opatrovník vykonávat soudem stanovené úkoly nebo je v jeho kompetenci v případě potřeby poskytovat pomoc nad rámec běžných činností a v jakém rozsahu? I přes odpor opatrovance vnucovat udržování pořádku, zajišťovat úklid apod., když je opatrovanec takto žít zvyklý a cítí se spokojeně? Věnovat se osobně klientovi a naplnit jeho emocionální potřeby nebo zajistit jen stanovený rozsah činností (MPSV, online, 29.01.2017)?

- Činit ne/ohrožující rozhodnutí – shledá-li opatrovník rozhodnutí jako ne zásadně ohrožující (tzn. ohrožující na životě nebo zdraví), nebo shledá, že opatrovanec plně chápe možné důsledky a je ochoten nést riziko, pak je jeho povinností takové rozhodnutí, i když se mu zdá z jeho pohledu naprosto nevhodné, respektovat (Evropský sociální fond, online, cit. 29.1.2017).

3.3.1 KOMPETENCE VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

Opatrovník musí být schopen postihnout velký okruh záležitostí spadajících do mnoha oborů. Měl by se orientovat v právnických záležitostech (smlouvy, půjčky, exekuce), sociálních věcech (sociální služby, dávky), měl by ovládat zásady a postupy sociální práce (jedná-li se také o sociálního pracovníka), být tak trochu psychologem, zdravotníkem, finančním poradcem, zprostředkovatelem všech možných služeb apod. To klade velké nároky na jeho odbornost. Možná proto na některých obecních úřadech, na obcích II. a III. typu, mají kompetence spadající pod výkon veřejného opatrovnictví rozděleny na více odborů. Úhradu závazků opatrovanců spravují finanční útvary, jednání u soudu, podávání opravných prostředků, komunikaci s věřiteli zajišťují právní odbory a sociální odbory se věnují běžným záležitostem např. hospodaření s finančními prostředky, spolupráce s jinými úřady, se zdravotníky, sociálními a jinými službami, běžný kontakt s opatrovancem, doprovod opatrovance apod.

Diskutabilní je otázka pracovní pohotovosti pro případ, že by opatrovanec vyžadoval nezbytnou intervenci po skončení pevné pracovní doby opatrovníka. Většinou se tak stává při

hospitalizaci opatrovance. (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 103). Ale ani tato situace, jak bylo výše uvedeno, nevyžaduje bezprostřední účast opatrovníka. Pokud se jedná o opatrovance tzv. na terénu a potřebuje pomoc, může si o ni říct tak, jako každá jiná osoba – požádat o pomoc okolí, využít krizová tel. čísla.

S výkonem veřejného opatrovnictví souvisí otázka hospodaření s finanční hotovostí opatrovance a následuje odpověď hmotná odpovědnost. Pokud má zaměstnanec se zaměstnavatelem uzavřenou dohodu o hmotné odpovědnosti a fyzicky finanční hotovost opatrovníka obhospodařuje, měl by být podle toho spravedlivě odměněn a měly by mu být k tomu poskytnuty takové podmínky a pravidla, aby mohl zodpovědně tuto povinnost na sebe převzít.

Možnosti řešení některých problémů souvisejících s výkonem opatrovnictví v rámci pracovně-právních vztahů

- Vyjasnění pracovních kompetencí v rámci organizace.
- Vyřešení otázky pracovní pohotovosti.
- Zabývat se možnostmi supervize na pracovišti.
- Stanovit zásady pro hmotnou odpovědnost.
- Dostupnost metodického vedení.

3.4 KVALIFIKAČNÍ PŘEDPOKLADY A VZDĚLÁVÁNÍ VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

Současná právní úprava nestanoví pro osoby fakticky vykonávající opatrovnickou činnost požadavek na zvláštní vzdělání nebo zkoušku zvláštní odborné způsobilosti. Jak bylo výše uvedeno opatrovnickou činnost v rámci obcí mohou vykonávat následující osoby:

- **sociální pracovník** - odbornou způsobilost sociálního pracovníka předepisuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v ustanovení § 110 odst. 4. Jedná se o vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání ve vyjmenovaných oborech a absolvování akreditovaných kurzů.⁵ Pro

⁵ § 110 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb. zní:

„a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu⁴⁰⁾ v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost,
b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu⁴¹⁾,
c) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 5 let, za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti studia, která není uvedena v písmenu b),

některé správní činnosti stanoví vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, požadavek na zkoušku zvláštní odborné způsobilosti.

- **jiný úředník obce** - vykonávali opatrovnickou agendu jiný úředník obce, postačí naplnění obecných požadavků na úředníky územních samosprávných celků podle ustanovení § 4 zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů (např. státní občanství České republiky nebo povolený trvalý pobyt, věk 18 let, plná svéprávnost, bezúhonnost a ovládnutí jednacím jazyka.

- **starosta a jiné osoby** - u malé obce, kde opatrovnictví vykonává přímo starosta obce, se výše uvedené o úřednících obce neuplatní, neboť starosta není úředníkem podle ustanovení § 2 odst. 4 zákona č. 312/2002 Sb. a tento zákon se na něj nevztahuje. (MS, online, cit. 24.01.2017).

Podle § 471 odst. 3 OZ může vykonávat opatrovnickou agendu také právnická osoba zřízená obcí pro plnění úkolů tohoto druhu. Ministerstvo spravedlnosti nemá v současné době informaci, že by této možnosti některé obce využily. Pro tyto právnické osoby by taktéž neplatily uvedené požadavky na úředníky.

Chybějícím kvalifikačním požadavkům bývá ze strany obcí i neziskového sektoru připisováno nedostatečné povědomí VO o obsahu tohoto institutu a o jejich právech a povinnostech. To může mít za následek to, že opatrovník pro nevědomost nedostojí všem zákonným povinnostem nebo může docházet k přílišným zásahům opatrovníka do záležitostí opatrovance či suplování sociálních služeb. Absence minimálního požadovaného vzdělání se odráží také v rozdílném odměňování osob fakticky opatrovnictví vykonávajících (MS, online, cit. 24.01.2017).

Vzdělávání veřejného opatrovníka

Tak jako nejsou dány kvalifikační požadavky na osobu vykonávající VO, nejsou stanoveny ani podmínky nebo povinnosti pro vzdělávání v oblasti veřejného opatrovnictví. Obecně vzdělávání úředníků ve smyslu prohlubování kvalifikace upravuje zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

d) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 10 let, za podmínky středního vzdělání s maturitní zkouškou v oboru sociálně právním, ukončeného nejpozději 31. prosince 1998.“

Kromě samotného vzdělávání, chybí předávání zkušeností mezi VO a dalšími institucemi a službami, které zabezpečují péči o opatrovance. Touto činností by se měl zabývat orgán pověřený metodickou činností, tedy krajský úřad.

3.5 MOTIVACE ZAMĚSTNANCŮ – VEŘEJNÝCH OPATROVNÍKŮ

Výkon opatrovnictví představuje časově, obsahově, odborně, psychicky náročnou práci. Veřejné opatrovnictví je multioborová činnost, která pro mnohé může být výzvou k dalšímu vzdělávání a hledání nových cest a přístupů v řešení opatrovnických záležitostí nebo naopak může mít demotivující charakter. Předpokladem pro dobrý výkon práce je být správně motivován.

„Co ovlivňuje chování a jednání (i úředníka)

Nejen v médiích, ale především v každodenním životě se setkáváme s mnoha zástupci institucí veřejné správy. Měli by být vzory, ale myslím, že jim většinou chybí i to, čemu se říká „stavovská čest“. Stále se hovoří o nutnosti změn, podobná témata se objevují i v předvolebních časech, při kampaních. Změnilo se však něco? Jestliže ano, co? Postoj, přístup, jednání a chování? Výše platů? Vidíme snad větší vstřícnost a snahu „pracovat pro lidi“, naplňovat to prapůvodní poslání veřejně činné osoby? Chybí motivace vlastní i vnější a vzory (i ve vedení úřadů). Ano, jsou patrné rozdíly v jednání a v přístupu. Bohužel jsou to však zatím stále výjimky. A jejich nositelé to mají těžké. A je to asi skutečně, tak jak mi před časem řekl „jeden úředník manažer“. Ti noví, nezkostnatělí buď brzy odejdou nebo se přizpůsobí a kopírují staré vzory, přebírají předsudky. Je tu otázka: Jakou (a jak) motivaci úředníkům dát? Jak (a čím) je ocenit, aby svou práci nebrali pouze jako nutné zlo, způsob pohodlné obživy včetně jistého zajištění, a ti výše postavení jako prostředek k pohodlnému životu, finančnímu a materiálnímu zabezpečení a v nejednom případě i způsobu, jak ukojit svoji touhu po moci či vlivu a manipulaci s lidmi. Zlepšit povědomí o úřadech. Větší vážností, prestiží. Ale to nejde pouze direktivně, na tom musí pracovat každý sám a všichni dohromady. Cílem by měl být spokojený občan a prosperující země. Každý jednotlivý úředník může přispět k tomu, aby se postoj občanů změnil. Začít sám u sebe a pozitivním příkladem vytvářet vzor a ukazovat, že je možné věřit těm, kdo nás zatím spíše přesvědčovali o opaku. Ve vlastním zájmu pomoci atmosféře důvěry a spolupráce. Lidé přicházejí s určitým očekáváním, většinou negativně naladěni, na základě předchozích zkušeností a pověsti, kterou úředníci mají. Každý toho může využít ve svůj prospěch. Třeba tím, že bude jiný. Nejprve alespoň v přístupu, když

není nebo nemůže být schopen věc vyřešit, tak nabídnout řešení apod. Vstřícnost, hledání řešení a společných cest a cílů je jedna z možností, jak zlepšit pověst (sobě i úřadu) a zjednodušit následující jednání, vylepšit vnímání lidí. Neustálým opakováním se negativní pověst potvrzuje, a je to začarovaný kruh. Zaměstnanci si nosí domů problémy z práce a obráceně, do práce jdou již předem naštvaní a otrávení. Neuvědomují si, že každá situace přináší něco pozitivního a každý člověk, se kterým se setkáme, nás může nějak obohatit. Musíme jen chtít vidět a vnímat. Vysílat a brát si.“ (Filipiová, M., online, cit. 26.1.2017).

Autorka výše uvedeného úryvku má určitě pravdu a argument, že úředník v tzv. neúředních dnech skutečně nepije kávu asi neobstojí. Podívejme se však na věc z druhé strany. V dnešní době ztrácí profese úředníka na prestiži a ne jenom vinou samotných úředníků. Už jenom z podstaty věci, že se jedná o práci s lidmi, lze konstatovat, že se nejedná o lehkou práci. Co člověk, to individualita a jiný přístup. Předpokládá se, že úředník by měl splňovat kritéria, která by měla skýtat jakousi jistotu, že v kontaktu s druhými obstojí po odborné způsobilosti i po způsobilosti osobní (fyzická a psychická odolnost), ale ne vždy se to podaří. Ne příliš dobrému obrazu úředníka ve společnosti nenahrává ani dnešní doba. Lidé delegují svojí odpovědnost na úřady, za svou neschopnost neviní sebe, nerespektují zákony (úředník se nemůže řídit „selským rozumem“) a na úřad často přicházejí ve smyslu „tak tady mě máte a postarejte se o mě, vyřídíte mi to a to“. Společnost je naladěna negativisticky, a to se promítá do agresivního (křik, nadávky, výhrůžky) jednání klientů vůči úředníkům. Mediální obraz státní správy také není lichotivý. Reportáže, příspěvky jsou většinou o tom, co úředník zanedbal, koho poškodil, jak se nevhodně choval. Často hledají viníka všude jinde, jen ne u samotného aktéra. Nehledě na to, že podávají nepřesné informace. A kolik x tisíc lidí úředníci obslouží si média neuvědomí. Pokud nešťastnou událost způsobí duševně nemocný, opět se hledá, zda za to nemůže lékař, škola, soud, policie, úřad.

K narušení sociálně-psychologického klimatu na pracovišti mohou přispět také politické změny, které zasahují zvláště vedoucí úředníky. Pocit profesního ohrožení se může projevit v neklidu, podrážděnosti, nesoustředěnosti, které narůstá s každým blížícím se volebním obdobím (Ryšavý, I., online, cit. 25.01.2017) .

Výše uvedené aspekty jsou spíše demotivujícího charakteru, ale i nemotivující motivy je třeba rozpoznat a snažit se jim čelit.

Co je motivace? „*Motivace je vnitřním procesem, který vyjadřuje touhu a vůli (ochotu) člověka vyvinout potřebné úsilí vedoucí k dosažení subjektivně významného cíle nebo výsledku*“ (Tureckiová, M., 2004, s. 55). Pracovní motivací se má na mysli přístup jednotlivce k práci, jeho ochoty pracovat. „*Motiv lze definovat jako pohnutku chování směřující*

k uspokojení potřeby“ (Kohoutek, R., Štěpaník, J., 1999, s. 108). Potřeba je chápána jako nedostatek (nadbytek) něčeho. Potřeby máme primární (bilogické) a sekundární (sociální).

K motivaci, potřebám bylo vytvořeno mnoho teorií. V následujícím textu jsou některé popsány.

MASLOWOVA TEORIE

První a asi nejznámější teorií motivace vytvořené na základě hierarchie potřeb je Maslowova teorie.

Graf č. 1: Maslowova pyramida

Zdroj: : [online]
https://www.obrazky.cz/?q=maslowova20pyramida&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=maslowova20pyramida&utm_content=obrazky&id=91159126e442a4e5,
[©25.01.2017]

Americký humanistický psycholog Abraham H. Maslow rozdělil potřeby do pěti skupin. Nejnižší dvě skupiny potřeb jsou označovány jako nižší potřeby, ostatní jako vyšší neboli růstové. Teorie měla být univerzální (použitelná pro většinu lidí, v každé kultuře) a potřeby měly být uspokojovány postupně, od nejnižších po nejvyšší). Teorie byla kritizována, nicméně její přínos přetrvává do současné doby, neboť Maslow jako první vyslovil myšlenku o hierarchizaci lidských potřeb a podnítil rozvoj vzniku dalších teorií.

Do současné podoby personální práce, lze uspokojování potřeb podle pyramidy převést následovně:

- fyziologické potřeby – zajišťuje plat a odpovídající pracovní a organizační podmínky,
- potřeba jistoty a bezpečí – uspokojují prostředky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a jistota pracovního místa,
- potřeba lásky, přijetí – souvisí s možností sociálního kontaktu se spolupracovníky, příslušností k určité pracovní skupině a vybudování si v ní určité pozice,

- potřeba uznání, úcty – uspokojení této potřeby souvisí s pracovním postavením, spokojeností s prací, pozitivním hodnocením pracovního úkonu a nehmotným odměňováním,
- potřeba seberealizace – uspokojení prostřednictvím vzdělávání, rozvoje, „možností samostatně rozhodovat, projevovat své nápady. (Tureckiová, M., 2004, s. 60)

DVOUFAKTOROVÁ TEORIE F. HERZBERGA

Herzberg vymezil dvě skupiny faktorů, které ovlivňují pracovní motivaci, resp. podporují pracovní spokojenost a tím vedou k posílení pozitivní motivace, nebo slouží jako prevence nespokojenosti (Tamtéž, s. 61).

Tabulka č. 1

Hygienické faktory (prevence pracovní nespokojenosti)	Motivátory (zajištění pracovní spokojenosti)
firemní politika	pracovní úspěchy
kompetence nadřízených pracovníků	možnost odborného a kariérního růstu
vztahy s nadřízenými, podřízenými,	uznání
pracovní podmínky	odpovědnost
mzda	osobní rozvoj
jistota pracovního místa	
bezpečnost a ochrana zdraví při práci	
vysoká pracovní nespokojenost	0 pracovní spokojenost vysoká

Zdroj: (Tureckiová, M., Řízení a rozvoj lidí ve firmách, 2004, s. 61)

Herzbergova teorie poukázala na nedoceněný vliv vnějšího prostředí na pracovní spokojenost (Tureckiová, M., 2004, s. 62).

VROOMOVA EXPEKTAČNÍ TEORIE

Vroomova teorie vychází z předpokladu, že sílu motivu ovlivňuje míra očekávání, že dosažení cíle je reálné, a přitažlivost cíle pro jednotlivce. Čím je cíl přitažlivější, tím roste pravděpodobnost jeho dosažení a úsilí k jeho dosažení bude intenzivnější. Teorii lze vyjádřit rovnicí: MS (motivační síla) = E (očekávání na základě subjektivní předchozí zkušenosti založené na pravděpodobnosti, že vynaložené úsilí povede k cíli) $\times V$ (přitažlivost, neutralita, odpudivost cíle, subjektivně vnímaná hodnota očekávaného výsledku, cíle). To znamená,

že čím je pravděpodobnější, že snaha povede k žádoucím výsledkům, tím usilovněji bude zaměstnanec svou činnost vykonávat. Výsledkem může být vyšší plat, povýšení, uspokojení z dobře odvedené práce, profesní rozvoj, seberealizace, cokoli, co má pro zaměstnance pozitivní význam (Tamtéž, s. 62,63)

TEORIE EKVITY (SPRAVEDLNOSTI) J. S. ADAMSE

Teorie je založena na principu sociálního srovnávání pracovníků ve skupinách a její podstatu lze vyjádřit vzorcem: $O_v : I_v = O_d : I_d$

O_v - vlastní výstup – mzda a jiné finanční odměny, statusové symboly (vlastní kancelář, vybavení kanceláře, firemní automobil), kvalita pracovního prostředí, možnost osobního rozvoje, možnost účasti na rozhodování,

I_v – vlastní vstup – vzdělání, zkušenosti, dovednosti, délka praxe, osobní image, vztah k firmě,

O_d, I_d – výstup a vstup druhé osoby.

Podstatou teorie je to, že se jednotlivý pracovník srovnává s ostatními. Posuzuje vlastní vynaložené síly, čas, námahu, využití schopnosti potřebné k dosažení cíle a zisku a srovnává je s úsilím a zisky ostatních. Výsledkem je subjektivní dojem ne/spravedlnosti. To může vést ke třem situacím, které se projeví v dalším pracovním úsilí, pracovním výkonu a ve vztazích ve skupině. Pocit spravedlnosti může vést k rozvoji pracovního úsilí a výkonnosti, nebo k setrvání ve stávající pozici. Z pocitu nespravedlnosti plyne dojem podhodnocení (za stejné nebo vyšší úsilí je zaměstnanec hodnocen hůře než ostatní). To vede ke snížení výkonu. Zaměstnanec za nespravedlivé může vnímat také to, že jeho subjektivní posouzení vlastního nižšího úsilí a výsledků než u ostatních je hodnoceno stejně jako u těch, kteří vynaložili větší úsilí a dosáhli lepších výsledků – (nahodnocení). Vede k demotivaci. Oba nespravedlivé případy bývají důsledkem rovnostářského hodnocení a odměňování (na základě pracovní pozice a ne výkonu, např. „tabulkové platy“) a mohou se negativně projevit také ve vztazích na pracovišti (Tureckiová, M., 2004, s. 64 - 65).

Mít dobrý pocit z odvedené práce, uplatnit se v profesi, která člověka naplňuje a uspokojuje, jsou hodnoty, které lze těžko převést na peníze. Ocitnout se v pozici, kdy člověk nechodí do práce jenom tzv. pro peníze je asi největším motivem, kterého může zaměstnanec dosáhnout. Motivace úzce souvisí s odměňováním, které se uskutečňuje na základě hodnocení zaměstnance. Jedná se o nedílné součásti personální práce v každé organizaci, ať už v soukromé sféře, či veřejné správě.

3.6 HODNOCENÍ VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

Hodnocení má v zásadě dvě podoby:

- 1) Hodnocení průběžné (neformální) – jedná se o běžnou každodenní činnost vedoucího pracovníka. Má příležitostnou povahu, je nesystematické, řídí se situačními požadavky a představuje běžný vztah nadřízeného s podřízeným.
- 2) Hodnocení systematické (formální, standardizované) – vyznačuje se pravidelností a velkými časovými a organizačními požadavky. Nevyužívá se však v každé organizaci. Klade vysoké požadavky na přípravu a zpracování výsledků. Hodnocení se stává i velmi citlivým bodem, který si žádá psychologický přístup (Kohoutek, R., Štěpaník, J., 1999, s. 85).

Účelem hodnocení je dosažení většinou více cílů, jedná se zejména o : zvýšení pracovního výkonu, odměňování podle zásluh, povýšení pracovníků, poskytování rad zaměstnancům, motivace pracovníků, hodnocení schopnosti pracovníků, zlepšování vztahů mezi nadřízenými a podřízenými, zvýšení efektivnosti práce, rozhodování o přemístování zaměstnanců, ukončení pracovního poměru apod. J. Význam hodnocení by měl být ve zpětné vazbě. To znamená, že zaměstnanec by měl být obeznámen s výsledky hodnocení. Hodnocení by mělo přinášet prospěch jak organizaci, tak zaměstnancům (Tamtéž, s. 87)

Základem dobrého hodnocení je stanovení kritérií hodnocení. Existují kritéria firemní, která představují cíle organizace a kritéria individuální, pod kterými si můžeme představit činnosti jednotlivých zaměstnanců (schopnosti, dovednosti, povahové rysy, potřeby). Individuální kritéria by se měla opírat o analýzu a popis nároků pracovního místa (obsahová náplň práce, obecné předpoklady pro práci). Hodnocení výkonu může zahrnovat kombinaci kritérií. Kritéria můžeme také rozlišovat na ta, které plynou z vnitřních podmínek organizace (filozofie, etika, cíle organizace), plynoucí z charakteru práce (požadavky na kvalifikaci), plynoucí z charakteristiky zaměstnanců (osobnostní vlastnosti, schopnosti, postoje) (Tamtéž, s. 88)

Co se týká VO mohou se kritéria hodnocení aplikovat takto:

- osobnostní vlastnosti – odolnost vůči zátěži, schopnost koordinace, odborné znalosti, spolehlivost, trpělivost, empatie, samostatnost, iniciativa
- pracovní chování – plnění úkolů, dodržování nařízení, vnitřních předpisů a směrnic, dodržování zákonů, šetrné chování k zařízení, zpracovávání dokumentů, dodržování lhůt, pravidelná docházka,
- výsledky – spokojenost klientů, stížnosti, úrazovost.

Metody hodnocení jsou voleny dle sledovaného cíle, s přihlédnutím ke specifickým rysům organizace a pracovního místa.

Metody mohou být **hodnotící**: a) srovnání se stanovenými cíli (kritéria výkonová, kvantifikovatelná, provedení určitého výkonu v časovém období), b) s pracovními normami (zavedené normy umožňují srovnání s pracovním výkonem), c) metoda kritických případů – klíčových událostí (výjimečné, mimořádné události na pracovišti), d) posouzení pracovních produktů (posuzování pracovních výtvorů), e) hodnocení absence (absence zaměstnance – zkoumat objektivní posouzení příčin absence na pracovišti (Kohoutek, R., Štěpaník, J., 1999, s. 91 - 92).

Převedení metod na VO: a) plnění povinností podle OZ, b) pracovat podle zavedených norem (postupovat podle správního řádu), c) řešení krizových situací ve vztahu ke klientům, ve vztahu k zaměstnavateli, d) např. hodnocení výstupních dokumentů, e) jak často a z jakých důvodů zaměstnanec je nepřítomen.

Metody testové: a) testování profesionálních znalostí a dovedností – mají písemnou formu, dá se říct, že se jedná o praktickou zkoušku, ověřování profesní způsobilosti (u řidičů), b) psychologické testy – jedná se o náročné testy, které by se měly uskutečňovat za pomoci podnikového psychologa nebo psychologicko-poradenské firmě. Využívá se u hodnocení pracovníků, se kterými se počítá pro vyšší funkce či náročnější pozice.

Hodnotitelské zprávy: volně psaný záznam, ve kterém hodnotitel popisuje pracovníka za určité časové období, popisuje výrazné pozitivní a negativní projevy, silné a slabé stránky.

Sebehodnocení: může být použito jako doplňková metoda, předností je aktivní zapojení pracovníků do hodnotícího systému (Tamtéž, s. 96 - 97).

Hodnocení klade značné nároky na hodnocené i hodnotitele. Se zavedením hodnocení musí být zaměstnanci předem seznámeni. Hodnotitelé zase musí projít potřebnou instruktáží a školením. Hodnotitelem většinou bývá nadřízený. Ti, kteří byli hodnoceni by měli nabýt přesvědčení, že hodnocení má význam nejen pro organizaci, ale také pro ně samotné, pro jejich další profesionální a kariérní růst. Součástí hodnocení je proto také hodnotící pohovor, jeho pravidla jsou: klidná a přátelská atmosféra, odstranit pocity napětí, vysvětlit cíl pohovoru, vyslechnout si názor pracovníka na vlastní hodnocení výkonu, návrhy řešení, sdělit vlastní názor na výsledek hodnocení, na návrhy řešení, pohovor zakončit pozitivně, motivačně, povzbudivě (Kohoutek, R., Štěpaník, J., 1999, s. 99,100).

3.7 ODMĚŇOVÁNÍ VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

S motivací a hodnocením neodmyslitelně patří odměňování zaměstnanců.

Systém odměňování bývá členěn na:

- a) **hmotné** - základní plat, výkonové prémie, prémie za výsledky, odměny, příplatky za přesčasy, podíly na zisku, příplatky na pojištění, poskytované služby, přednostní služby (zapůjčení služebního automobilu), kvalitní vybavení pracoviště, přednostní parkování, poskytování služeb (mateřská školka, stravování), vlastní pomocný personál,
- b) **nehmotné** – účast na rozhodovacích procesech, odborný růst, účast na zajímavé nebo prestižní práci, podpora v mimofiremních aktivitách (sociální, kulturní) (Tamtéž, s. 108,109).

Odměňování zaměstnanců ve veřejné správě je založeno na těchto principech:

- odměňování zaměstnanců všech odvětví je řešeno zákonem. Ve vymezených ustanoveních je vláda nařízením oprávněna konkretizovat podmínky při poskytování některých složek platu. Jinou formou nelze platové podmínky upravovat.
- platový systém je čtyřsložkový:
 - a) tarifní systém je založen na šestnáctitřídním systému hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací s odstupňovanou úrovní podle praktických zkušeností. Jednotný systém hodnocení prací a katalog prací zajišťuje vzájemnou srovnatelnost prací v různých odvětvích. Limitujícím faktorem pro zařazení zaměstnance je dosažený stupeň vzdělání ve srovnání s požadavky stanovenými katalogem pro práce v jednotlivých tarifních třídách. Základní stupnice platových tarifů je stanovena jednotně pro všechna odvětví. Odstupňování platových stupňů v rámci rozpětí platových tarifů dává platovou perspektivu všem zaměstnancům.
 - b) osobní příplatek slouží k individuálnímu ocenění schopností a vysoké výkonnosti zaměstnance
 - c) příplatky k platu oceňují specifické podmínky práce
 - d) odměny oceňují splnění mimořádných nebo zvláště významných pracovních úkolů, pracovní zásluhy při životním jubileu a při prvním skončení pracovního nebo služebního poměru po přiznání invalidního důchodu nebo po nabytí nároku na starobní důchod, pomoc při předcházení požárům nebo živelním událostem nebo při jiných mimořádných událostech (MPSV, online, cit. 25.01.2017).

3.7.1 PLATOVÁ TŘÍDA

Z popisu pracovních činností vyplývá náročnost práce a tím i zařazení do platové třídy podle katalogu prací (nařízení vlády č. 222/2010 Sb., kterým se stanoví katalog prací ve

veřejných službách a správě) a stanovení požadovaného stupně vzdělání pro řádný výkon práce. Při posuzování složitosti práce se vychází ze skutečně vykonávané nejnáročnější pracovní činnosti v popisu práce. Kvalifikační předpoklady vzdělání, potřebné pro výkon prací v jednotlivých platových třídách, jsou stanoveny v § 2 nařízení vlády č. 564/2006 Sb⁶.

Zaměstnavatel zařadí zaměstnance do platové třídy, ve které je v katalogu zařazena nejnáročnější práce, jejíž výkon zaměstnavatel na zaměstnanci požaduje.

Správné zařazení zaměstnance do platové třídy je v pravomoci zaměstnavatele.

Pokud zaměstnavatel nemůže obsadit pracovní místo zaměstnancem, s potřebným vzděláním a nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak, může zaměstnance výjimečně zařadit do platové třídy, pro kterou nesplňuje potřebné vzdělání až na dobu 4 roků, nebo na dobu delší, jestliže předchozí praxí nebo po dobu výjimečného zařazení (tj. po dobu 4 roků) prokázal schopnost k výkonu požadované práce (MPSV, online, cit. 25.01.2017).

3.7.2 PLATOVÝ STUPEŇ

Zařazení zaměstnance do platového stupně příslušné platové třídy se provede v závislosti na délce dosažené praxe, doby péče o dítě a doby výkonu vojenské základní (náhradní) nebo civilní služby započtené zaměstnavatelem (tzv. započitatelná praxe). Kritériem pro zařazení zaměstnance do platového stupně je doba praxe v oboru požadované práce. V zájmu objektivních výchozích podmínek se při neplnění předpokladu stupně vzdělání odečítají z praxe zaměstnanci počty let v závislosti na rozdílu mezi skutečným a předepsaným stupněm vzdělání.

Tabulka č. 2

platová třída	dosažené vzdělání	odpočet let praxe
6. - 8.	střední vzdělání s výučním listem	1
	střední vzdělání	2
	základní vzdělání nebo základy vzdělání	4
9.	střední vzdělání s maturitní zkouškou	2
	střední vzdělání s výučním listem	3

⁶ 1. – 2. platová třída - základní vzdělání nebo základy vzdělání, 3. - střední vzdělání, 4. - střední vzdělání nebo střední vzdělání s výučním listem, 5. - střední vzdělání s výučním listem, 6. - střední vzdělání s maturitní zkouškou nebo střední vzdělání s výučním listem, 7. – 8. - střední vzdělání s maturitní zkouškou, 9. - vyšší odborné vzdělání nebo střední vzdělání s maturitní zkouškou, 10. - vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu nebo vyšší odborné vzdělání, 11. – 12. - vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu nebo vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu, 13. – 16. - vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu

	střední vzdělání	4
	základní vzdělání nebo základy vzdělání	6
10.	vyšší odborné vzdělání	1
	střední vzdělání s maturitní zkouškou	3
	střední vzdělání s výučním listem	4
	střední vzdělání	5
	základní vzdělání nebo základy vzdělání	7
11. – 16	vysokoškolské vzdělání	
	v bakalářském studijním programu	2
	vyšší odborné vzdělání	3
	střední vzdělání s maturitní zkouškou	5
	střední vzdělání s výučním listem	6
	střední vzdělání	7
	základní vzdělání nebo základy vzdělání	9.

Zdroj: [online] <http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=IPB078>, [©25.01.2017]

3.7.3 PLATOVÝ TARIF

Platové tarify se stanoví v 16 platových třídách a v každé z nich v platových stupních. Jsou stanoveny pevnou měsíční částkou pro jednotlivé platové třídy a platové stupně. Vztahují se na plný pracovní úvazek, tj. na stanovenou týdenní pracovní dobu. Zaměstnanci, který je úředníkem územního samosprávného celku, přísluší platový tarif stanovený podle stupnice platových tarifů uvedené v příloze č. 4 nařízení vlády č. 564/2006 Sb. (MPSV, online, cit. 25.01.2017).

Na základě uvedeného se odměňování VO uskutečňuje podle předem přesně daných pravidel, kdy se jedná o tzv. tabulkové platy a kromě prémie a odměn s nimi nelze moc manipulovat. V této oblasti VO nemusí mít důvod se moc snažit, jelikož svou výplatu dostane, tak jako tak. Nelze tady uplatnit odměňování na základě dosaženého výkonu nebo podle počtu obslužených klientů. Veřejná služba je bezplatná služba občanům a stěžejí jí lze ocenit peněžně a říct do jaké míry je úspěšná. Úspěšnost poskytnuté služby (pomoc, podpora, vyřízení určité záležitosti) záleží na subjektivním pocitu každého klienta zvláště. Služba není produkt, který by se dal prodat. Výhodou tohoto systému je jistota předem dané základní mzdy. Nevýhodou je, že se v odměňování neprojevují tržní principy, což může být v některých obdobích výhodou.

3.8 KONTROLA VÝKONU VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA

Kontrola výkonu VO se uskutečňuje prostřednictvím **soudů**, které rozhodly o omezení svéprávnosti k právním úkonům. Kontrola se týká jak VO, tak i soukromých. Měla by být provedena minimálně jednou ročně. OZ v § 485 ukládá povinnost podávat soudu zprávu (vyúčtování) o spravovaném jmění, což je jeden ze způsobů kontrolní činnosti. V praxi se nejedná pouze o podání informací o nakládání se svěřenými finančními prostředky, ale soudu se dává na vědomí, kde a jak opatrovanec žije, rámcově jaký je jeho zdravotní stav, jak funguje spolupráce s opatrovancem a informuje o mimořádných situacích, které ve sledovaném období nastaly. Soud by měl zprávu přezkoumat, avšak není jeho povinností na ní odpovídat ve smyslu, zda s obsahem zprávy souhlasí (MV, online, cit. 24.01.2017).

Dalším typem kontroly ze strany soudu je kontrola uskutečňována za pomoci dalších osob, nejčastěji sociálních pracovníků obecních úřadů (sociálních služeb). Ti na základě žádosti soudu oslovují opatrovníka jako fyzickou osobu za účelem provedení místního šetření a zjištění výše uvedených informací. Výstupem je zpráva zaslaná soudu (MV, online, cit. 24.01.2017).

Kontrolu výkonu VO je podle § 67 zákona č. 129/2000 Sb., zákon o krajích, oprávněn provádět **krajský úřad**. Ten vykonává kontrolu přenesené působnosti v obecné rovině, nikoli jen na základě podnětu. Při kontrole zjišťuje, zda jsou dodržovány právní předpisy a opatření příslušných orgánů. Kontrola hodnotí předložené dokumenty a poskytnuté informace a o kontrole vyhotoví písemný protokol. V protokolu mohou být uvedeny doporučení k odstranění nedostatků, stanoveny úkoly, uložení povinnosti ke zjednání nápravy. K tomu určí lhůtu a může uložit povinnost informovat kontrolní orgán o nápravě věci. Proti protokolu lze do 15 dnů podat námitky.

Vzhledem ke krátké době účinnosti novely zákona o obcích, (zákon č. 128/2000 Sb., zákon o obcích a hlavním městě Praze ve znění pozdějších předpisů) není známo, jak budou kontroly konkrétně realizovány. Do jaké míry budou kontrolovány opatrovnické spisy, kdo bude zván ke zjišťování potřebných informací apod.

Krajský úřad kontrolu VO i ve vztahu k vedení spisové dokumentace, která je vedena v souladu s ustanovením § 149b zákona o obcích ve spojení se správním řádem (zákon č. 500/2004 Sb., správní řád), jelikož se jedná o státní správu v přenesené působnosti, což je posuzováno jako veřejná správa. Proto by měl mít zaměstnanec obce vykonávající VO status úředně oprávněné osoby. V souvislosti s tím lze využívat institutů jako je např. nečinnost

správního orgánů, nahlížení do spisu, stížnost, podjatost úřední osoby (MV, online, cit. 24.01.2017)

Kontrola ze strany **veřejného ochránce práv** (dále jen VOP). VOP se zabývá agendou stížností na VO. Východiskem pro kontrolu VO je § 1 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv. Každý může podat stížnost, podnět na činnost VO a VOP je povinen se podáním zabývat (pokud splňuje všechny předepsané náležitosti). Kontrola spočívá ve studiu potřebných dokumentů, zjišťování informací od různých subjektů a dalších skutečností o stavu věci. Výsledkem není vykonatelné rozhodnutí, ale stanovisko s učiněnými návrhy řešení konkrétní situace (MV, online, cit. 24.01.2017).

V neposlední řadě se kontrolou výkonu VO zabývá již výše zmiňovaná **opatrovnická rada**, pokud je zřízena (MV, online, cit. 24.01.2017).

Kontrolu každodenních činností spojených s výkonem VO samozřejmě vůči pověřenému zaměstnanci provádí jeho přímý nadřízený.

Primárním účelem dohledu soudu je opatrovanec a jeho zájmy. Krajské úřady zjišťují, zda orgány obcí dodržují při výkonu přenesené působnosti (výkon veřejného opatrovnictví) zákony, jiné právní předpisy, ale i opatření přijatá při kontrole výkonu přenesené působnosti. Povinnosti vyplývající z OZ jsou v konkrétním soudním rozhodnutí dále specifikovány a individualizovány. O soudních rozhodnutích však zmíněné ustanovení nehovoří. Proto dohled nad výkonem povinností konkrétních opatrovníků náleží především soudu. Pokud tedy krajský úřad v rámci kontrolní činnosti zjistí pochybení či nevhodný postup v určité věci, jeho úkolem je nejprve určit, zda je taková situace způsobena konkrétním chybným krokem jednotlivce, či pramení z nevhodného přístupu obce samé k opatrovnictví. V prvním případě krajský úřad upozorní příslušný opatrovnický soud. V druhém případě sám vyvíjí aktivitu směrem k obci (např. jí doporučí jisté organizační kroky a změny, metodicky ji navede či ji jen na případné nedostatky upozorní) (MS, online, cit. 24.01.2017).

4 NÁVRH ZÁKONA O VEŘEJNÉM OPATROVNICTVÍ

Cílem návrhu zákona je zlepšení podmínek pro efektivní výkon veřejného opatrovnictví prostřednictvím:

- zajištění kvalitního výkonu opatrovnictví osobami, které tuto činnost fakticky vykonávají,
- zakotvení možnosti přenést výkon funkce veřejného opatrovníka mezi obcemi na základě veřejnoprávní smlouvy a zakotvení možnosti jmenovat veřejným opatrovníkem jinou vhodnou obec, není-li primárně místně příslušná obec schopna funkci řádně vykonávat,
- vyjasnění některých otázek souvisejících s dohledem a dozorem nad výkonem veřejného opatrovnictví (dále společně též jen „dozor nad výkonem veřejného opatrovnictví“).

Cílem není závazné řešení problematiky financování veřejného opatrovnictví. Tato otázka bude řešena samostatně prostřednictvím související přípravy návrhu zákona o státním rozpočtu v podobě modifikace příspěvku na výkon přenesené působnosti (MS, online, cit. 24.01.2017). Přesto návrh zákona o financování veřejného opatrovnictví uvažuje následovně.

Varianta „nulová“

Zachování současného stavu, tedy beze změny právních předpisů.

Obce by nadále hradily náklady na výkon veřejného opatrovnictví z příspěvku na výkon přenesené působnosti a z vlastních zdrojů. Tudíž by zůstal současný neuspokojivý stav.

Varianta 1 – Příspěvek na přenesenou působnost

Pokud by došlo k plošnému navýšení příspěvku na přenesenou působnost, nedojde k cílovému efektu, tj. podpoře obcí, které jsou výkonem veřejného opatrovnictví zatíženy, navýšená částka by se rozprostřela pro všechny obce. Výše příspěvku je každoročně stanovována zákonem o státním rozpočtu.

Pokud by se měla vytvořit zvláštní kategorie obcí v rámci příspěvku na přenesenou působnost, je nutné zajistit prokazatelnou identifikaci obcí, které vykonávají určitým osobám podporu ve formě opatrovnictví. Následně by mohla být vypočtena určitá částka jako jistý paušál, který by se přičítal k výši příspěvku na přenesenou působnost jednotlivé obce. K tomu, je nezbytný kvalitní monitorování počtu osob s veřejným opatrovníkem, kvalitní sběru dat, který v současnosti není zcela vytvořen. Za tím účelem se navrhuje vložit do zákona o obcích a o hlavním městě Praze povinnost sběru dat a jejich následné zasílání krajskému úřadu, finálně pak Ministerstvu vnitra. Na základě těchto údajů bude moci být specifikována skupina obcí, které veřejné opatrovnictví vykonávají a jejichž financování by mělo být posíleno.

Financování podle této varianty vyžaduje změnu přílohy zákona o státním rozpočtu ČR – Postup pro stanovení výše příspěvku na výkon státní správy jednotlivým obcím a hlavnímu městu Praze.

Varianta 2 – Účelová dotace na výkon přenesené působnosti

Tato varianta počítá s financováním prostřednictvím účelových dotací. O prostředky na vyplácení dotací by byla navýšena kapitola příslušného ústředního správního úřadu, který by rozhodoval o přidělení prostředků a následně zajišťoval finanční vypořádání. K vyplácení a vyúčtování dotace by docházelo ve čtvrtletních zálohách (v měsících leden, březen, červen, září), aby mohlo být lépe reagováno na změny nastalé v průběhu roku.

Uvedená varianta z legislativního hlediska vyžaduje změnu obecního zřízení a zákona o hl. m. Praze, kde by byl stanoven dotační titul.

Varianta 3 – Přiznání náhrady nákladů soudem

Podle varianty 3 by o příspěvku na náhradu nákladů veřejného opatrovníka rozhodoval příslušný opatrovnícký soud. Inspirací tohoto řešení je náhrada nákladů advokáta v případě nutné obhajoby v trestním řízení. Náklady veřejného opatrovnictví by byly hrazeny zúčtovatelnou zálohou, jež bude obci vyplacena při převzetí případu. Výše zálohy bude určena podle předpokládané náročnosti případu v souladu s nově vypracovanou metodikou. O změně její výše může být v odůvodněných případech rozhodnuto i během roku. Jednou ročně by soud prováděl vyúčtování oproti předloženým účetním dokladům. Výsledkem vyúčtování může být vrácení finančních prostředků, které nebyly spotřebovány nebo jejichž účelnost vynaložení nebyla prokázána. Vyúčtování může být také podkladem pro změnu výše zálohy.

Z legislativního hlediska se jedná o změnu zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, popřípadě také občanského zákoníku (MS, online, cit. 24.01.2017).

Po zvážení všech nákladů a přínosů lze doporučit **variantu 1**, tj. financování formou specificky vypočteného příspěvku na výkon přenesené působnosti, které umožní lépe reflektovat potřeby obce a zároveň nedojde k financování obcí, které opatrovnictví nevykonávají.

Jako druhou v pořadí doporučujeme **variantu 2**, tj. financování formou účelově vázané dotace z rozpočtové kapitoly Ministerstva práce a sociálních věcí, jako poslední **variantu 3**, tj. financování formou náhrady nákladů, o které bude rozhodovat soud v každém jednotlivém případě. Přijetí nulové varianty nedoporučujeme, neboť nepřináší řešení akutních problémů (MS, online, cit. 24.01.2017).

4.1 NÁVRH VARIANT ŘEŠENÍ A NÁVRHY VYŘEŠENÍ

Kapitola popisuje specifické cíle a jejich řešení, kterými se návrh zákona o veřejném opatrovnictví zabývá.

4.1.1 DOZOR NAD VÝKONEM VEŘEJNÉHO OPATROVNICTVÍ

Zde je nutné vytýčit vhodný ústřední správní úřad, respektive ministerstvo pro oblast veřejného opatrovnictví. Bylo by vhodné, aby bylo stanoveno, kdo bude poskytovat metodickou podporu v otázkách veřejného opatrovnictví.

Další problematikou týkající se dozoru nad výkonem veřejného opatrovnictví je postup v případě, kdy obec (respektive obecní úřad) neplní řádně své povinnosti a je třeba k výkonu opatrovnictví povolat jinou obec (oproti uzavření veřejnoprávní smlouvy však nehledě na jejich vůli). V současné době není možné na přenos agendy veřejného opatrovnictví krajským úřadem aplikovat ustanovení § 65 zákona o obcích; důvodem je zejména nemožnost identifikace nově určené obce ve vztahu ke třetím osobám.

Nedojde-li k určení konkrétního ministerstva, může být nalezeno jiné vhodné řešení pro zajištění potřeby zejména metodického vedení opatrovníků, například formou poradního orgánu při některém z ústředních úřadů (MS, online, cit. 24.01.2017).

Bylo nezbytné rozhodnout o tom, který z rezortů bude příslušným pro výkon dozoru nad agendou veřejného opatrovnictví. Při zvažování nejlepšího řešení bylo vzato v potaz, že každý z rezortů má k dané agendě jistý specifický vztah, který nelze pominout. Samotná agenda opatrovnictví je specifickou činností, v rámci které je třeba aplikovat interdisciplinární přístup (agenda spočívá primárně v právním jednání, způsob práce je obdobný prvkům sociální práce, zároveň se činnost opatrovníka děje v rámci struktur obce, resp. obecního úřadu). Aby však mohl ústřední orgán řádně plnit svoji funkci, je vhodné, aby došlo k vymezení pouze jediného rezortu, jako gesčně příslušného. **Nejvhodnější variantou** by bylo zavedení gesční příslušnosti **MPSV**, a to jak vzhledem ke stávající práci s tématem opatrovnictví v rámci tohoto rezortu, tak i dosavadnímu spojení s danou tematikou (gesční příslušnost u pobytových sociálních služeb, které v době předchozí opatrovnictví vykonávaly, či sociální pracovníci na úřadech, kteří byli funkcí veřejného opatrovníka často pověřováni) (MS, online, cit. 24.01.2017).

4.1.2 POVĚŘENÍ JINÉ VHODNÉ OBCE

Varianta 1

Umožnit soudu jmenovat veřejným opatrovníkem i jinou vhodnou obec, než ve které má opatrovanec bydliště, neplní-li jinak příslušná obec řádně své povinnosti. Jednalo by se tedy pouze o stanovení výjimky z pravidla příslušnosti obce k veřejnému opatrovnictví, jak je stanovena v § 471 odst. 3 OZ.

Varianta 2

Explicitně umožnit krajskému úřadu přenést výkon přenesené působnosti v oblasti veřejného opatrovnictví na pověřený obecní úřad, do jehož správního obvodu patří na jiný úřad (§ 65 zákona o obcích), bez nutnosti vydání rozhodnutí opatrovnického soudu. Nově určená obec by se tedy identifikovala jako veřejný opatrovník pouze na základě předchozího rozhodnutí opatrovnického soudu a zároveň rozhodnutí krajského úřadu o přenosu předmětné agendy. Problematické se jeví zejména pravomoc nově stanoveného veřejného opatrovníka, kterou by vykonával bez soudního rozhodnutí, pouze z rozhodnutí krajského úřadu (MS, online, cit. 24.01.2017).

Byla stanovena **varianta č. 1**. Soud tedy bude moci v daném případě jmenovat opatrovníkem i jinou vhodnou obec. Zároveň dojde k limitaci stávající nefunkční varianty právnické osoby zřízené obcí k výkonu veřejného opatrovnictví (MS, online, cit. 24.01.2017).

Přenos výkonu veřejného opatrovnictví mezi obcemi

Varianta „nulová“

Zachování současného stavu, tedy beze změny právních předpisů.

Varianta 1 – veřejnoprávní smlouva

Přenos výkonu funkce veřejného opatrovníka na jinou obec na základě veřejnoprávní smlouvy. Podmínkou je změna obecního zřízení a občanského zákoníku.

Zároveň by došlo k odejmutí možnosti jmenovat soudem právnickou osobu zřízenou obcí k plnění úkolů veřejného opatrovnictví. Není známo, že by tato varianta za celou dobu účinnosti OZ byla využita. Jednalo by se o změnu v občanském zákoníku (MS, online, cit. 24.01.2017).

Byla vybrána varianta 1, která umožní přenos výkonu veřejného opatrovnictví veřejnoprávní smlouvou, a tím rozšíří možnosti řešení situace (MS, online, cit. 24.01.2017).

4.1.3 KVALIFIKAČNÍ POŽADAVKY NA VYKONAVATELE VEŘEJNÉHO OPATROVNICTVÍ

V této souvislosti je však třeba upozornit, že v případech, kdy opatrovnictví vykonává přímo starosta obce, tato ustanovení se na něj nevztahují, neboť není úředníkem obecního úřadu. Vztáhnutí této povinnosti i na starosty by si vyžádalo změnu zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků.

Podle předchozích verzí návrhu věcného záměru zákona o veřejném opatrovnictví mělo být podmínkou odborné způsobilosti dokončené středoškolské vzdělání s maturitní zkouškou a složení zkoušky zvláštní odborné způsobilosti pro veřejné opatrovnictví.

Zvolená varianta se odrazí také ve mzdových nákladech obcí na zajištění této agendy.

Varianta „nulová“

Zachování současného stavu, tedy beze změny právních předpisů. Pro výkon opatrovnické agendy by nadále nebyly stanoveny žádné zvláštní kvalifikační předpoklady.

Varianta 1

Povinnost prokázat zvláštní odbornou způsobilost v nové oblasti veřejné opatrovnictví.

Odbornost by měla směřovat do oblasti právní – orientace v právním řádu, znalost občanského zákoníku, občanského soudního řádu, zákona o zvláštních řízeních soudních, případně exekučního řádu a insolvenčního zákona. Měla by pojímat také základy zdravotnického práva a zákona o sociálních službách. Z oblasti sociální by opatrovník měl mít základní přehled o systému sociálních dávek, měl by znát základy sociální práce, mít přehled o metodách komunikace s osobami s postižením apod., i jiných oblastí jako např. základní znalosti v oboru psychologie a psychiatrie.

Z legislativního hlediska se jedná o novelizaci vyhlášky č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků.

Varianta 2

Pro výkon opatrovnické agendy by byl stanoven požadavek na minimální dosažené vzdělání, a to vyšší odborné vzdělání. Současně by byl úředník povinen složit zkoušku zvláštní odborné způsobilosti jako ve variantě 1.

Z legislativního hlediska se jedná o novelizaci zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a vyhlášky č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků (MS, online, cit. 24.01.2017).

Po zvážení všech nákladů a přínosů byla doporučena **varianta 1**, tj. zkouška zvláštní odborné způsobilosti. Jako druhá v pořadí byla doporučena varianta 2, tj. vyšší odborné

vzdělání a zkouška zvláštní odborné způsobilosti. Varianta nulová byla zhodnocena jako nejméně vhodnou (MS, online, cit. 24.01.2017).

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá systémem omezení svéprávnosti a institutem veřejného opatrovníka. Nejprve definuje základní pojmy, vymezí legislativní rámec nejdůležitějších právních předpisů. Podrobněji popisuje omezení svéprávnosti a opatrovnictví podle občanského zákoníku a některé duševní poruchy, které završávají příčinu k omezení svéprávnosti. Následně se práce věnuje postavení veřejného opatrovníka v celém systému. Uvádí, že veřejným opatrovníkem se rozumí obec jako právnická osoba, potažmo zaměstnanec obce pověřený výkonem opatrovnictví. Dále se věnuje veřejnému opatrovníkovi z personálního hlediska a řeší jeho motivaci, hodnocení, odměňování, kontrolu a další faktory mající vliv na výkon veřejného opatrovnictví. V závěru je čtenáři předložen návrh zákona o veřejném opatrovnictví.

Práce poukazuje na skutečnost, že role veřejného opatrovníka je multioborová a značně rozsáhlá a téma svéprávnosti a opatrovnictví lze pojmout více směry – zdravotní, právní, sociální. S ohledem na specifčnost této funkce je s podivem, že se odborná literatura nezabývá veřejným opatrovníkem coby zaměstnancem, se všemi aspekty pracovních-právního vztahu právě ve spojitosti s výkonem veřejného opatrovnictví. V personální otázce lze vycházet pouze z obecných zásad, přístupů a teorií použitelných pro celou skupinu úředníků nebo pro sociální pracovníky. Ale ne vždy výkon opatrovnické funkce zajišťují právě sociální pracovníci. Dohady, pod jaké ministerstvo by mělo veřejné opatrovnictví patřit, ukazuje na roztržičnost této oblasti.

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na problémy související s výkonem veřejného opatrovnictví, a to formou uceleného přehledu o omezení svéprávnosti a veřejném opatrovníkovi. Řešení konkrétních problémových situací, se kterými se veřejní opatrovníci každodenně setkávají, návrh zákona o veřejném opatrovnictví však nepředkládá. Jedná se např. o problémy při spolupráci s ne/státními institucemi - nevědomost o institutu veřejného opatrovníka, a z toho pramenící neadekvátní požadavky třetích stran. Nejednoznačně vymezena hranice mezi úkony prováděné v rámci opatrovnictví a úkony, např. v rámci sociální práce. Veřejný opatrovník se musí řídit stanoveným oprávněním dle rozsudku, ale v rámci sociální práce může dojít k překročení tohoto oprávnění. V organizaci by měly být, např. vnitřní směrnici, stanoveny kompetence jednotlivých odborů nebo zaměstnanců, za co v rámci veřejného opatrovnictví zodpovídají. Jak je v práci několikrát zmíněno, jedním z předpokladů omezení svéprávnosti je přítomnost trvalé duševní poruchy, a to že veřejný opatrovník se ustanovuje v případě, kdy opatrovanec nemá rodinného příslušníka nebo jinou

blízkou osobu. Z toho vyplývá, že se opatrovanec, a ne jeden, stává dlouhodobým klientem opatrovníka. Nejsou stále totožní klienti se svými stejnými problémy pro veřejné opatrovníky demotivující? Stálo by za úvahu se zamyslet nad tím, zda je tato situace dlouhodobě únosná, zda nehrozí větší riziko syndromu vyhoření, zda má veřejný opatrovník vyhovující pracovní podmínky, zda by se zaměstnanci ve funkci veřejného opatrovníka neměli střídat. Přijetím zákona o veřejném opatrovnictví by mohlo dojít k vyřešení některých otázek. Na druhou stranu odpůrci se ptají, proč by měly být jiné povinnosti pro soukromé opatrovníky (fyzické osoby) a jiné pro veřejné, když obě skupiny mají stejné povinnosti vyplývající z občanského zákoníku. Zákon by měl jistě přínos v případech pověření jiné obce, přenosu veřejného opatrovnictví mezi obcemi, kvalifikace, kontroly a hlavně stanovení gesčního ministerstva. Pokud se budeme bavit o vykonavatelích veřejného opatrovnictví jako sociálních pracovníků, tak v současné době je u nově přichozích zaměstnanců vyžadováno vyšší odborné vzdělání. U stávajících zaměstnanců poté stačí středoškolské vzdělání ukončené maturitní zkouškou doplněné o akreditovaný kurz. V průběhu výkonu profese se dále zaměstnanec průběžně vzdělává, a to v rámci akreditovaných školení a kurzů, které reflektují aktuální poptávku a stav v dané oblasti. Což by mělo být dostačující. Pokud bude opatrovník řešit např. složitou právní kauzu opatrovance nebo řešit daňové záležitosti, tak mu sice zkouška odborné způsobilosti může v tomto případě pomoci, nicméně by bylo vhodné oslovit odborníka na danou problematiku. Některé problémy by se mohly také vyřešit dalším typem opatrovníka, a to opatrovníkem profesionálem, který by musel splňovat jasně daná kritéria. Řešením by se měla zabývat skupina odborníků – metodici, právníci, personalisté, psychologové, kteří by na základě např. celorepublikového výzkumu veřejných opatrovníků, mohli dospět k závěru, zda-li je současná situace vyhovující nebo potřebuje změnu.

Nemělo by se však zapomenout, že hlavní úlohu zde hraje člověk, člověk ztížený duševní nemocí, zranitelný, ve vyšší míře ohrožen nástrahami běžného života a do různé míry omezen na svých právech. Proto i veškerá navrhovaná řešení související s veřejným opatrovnictvím by si měla nejprve klást otázku, zda negativně neovlivní práci s opatrovancem. Nadále by se měla práce s opatrovancem odehrávat v rovině individuálního přístupu a za respektování jeho jedinečnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ K., FILKA J., 2014. Opatrovnictví osob s duševní poruchou. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4786-6.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., 1995. Římské právo, 2. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-031-1.
- KOHOUTEK, r., ŠTĚPANÍK, J., 2000. Psychologie práce a řízení. Brno: Cerm. ISBN 80-214-1552-5.
- MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., 2010. Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-801-7.
- NAKONEČNÝ, M., 1998. Základy psychologie. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-200-0689-3.
- STYX, P., 2003. O psychiatrii: Jak žít a jednat s duševně nemocnými lidmi. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 80-7226-828-7.
- TURECKIOVÁ, M., 2004. Řízení a rozvoj lidí ve firmách. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0405-6.
- VÁGNEROVÁ, M., 2008. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
- YOUNGSON, R. M., 2000. O šílenství, podivínství a genialitě. Praha: Portál. ISBN 80-7178-401-X.
- ZACHAROVÁ, E., ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., 2011. Základy psychologie pro zdravotnické obory. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4062-1.
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákona č. 312/2002 Sb., o úřednicích územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použitých internetových zdrojů

- DITRICOVÁ, B. et al. Závěrečná zpráva z hodnocení dopadů regulace [online]. [cit. 25.01.2017]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/2ORNADKHXTT6>
- FILIPOVÁ, M. Co ovlivňuje chování a jednání (i úředníka) [online]. © 12.12.2001, [cit. 26.01.2017]. Dostupné z: <http://moderniobec.cz/co-ovlivnuje-chovani-a-jednani-i-urednika/>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Podkladový materiál k semináři pro veřejné opatrovníky k problematice výkonu opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče ve vztahu k procesu transformace a deinstitucionalizace sociálních služeb [online]. [cit. 29.01.2017]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/8498>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Příručka pro personální a platovou agendu [online]. [cit. 25.01.2017]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=IPB078>
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Informace k financování veřejného opatrovnictví pro obce v roce 2017 [online]. [cit. 25.01.2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/verejne-opatrovnictvi.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Základní informace pro obce jako veřejné opatrovníky [online]. [cit. 24.01.2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/verejne-opatrovnictvi.aspx>
- Psychiatrická péče [online]. [cit.25.01.2017]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Psychiatrická_péče
- RABOCH, J., ZVOLSKÝ, P. et al., 2001. Psychiatrie. 1. vyd. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-140-8. Dostupné z: <https://uloz.to/!NsalGMdE7bMf/psychiatrie-raboch-zvolsky-kniha-pdf>
- RYŠAVÝ, I. Vzdělávání úředníků: Věda, umění, či pouhopouhý byznys? [online]. © 05.05.2005, [cit. 25.01.2017]. Dostupné z: (<http://moderniobec.cz/vzdelavani-uredniku-veda-umeni-ci-pouhopouhy-byznys/>)

SEZNAM ZKRATEK

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS – Ministerstvo spravedlnosti

MV – Ministerstvo vnitra

OZ - Občanský Zákoník

OR - opatrovnická rada

VO – veřejný opatrovník

VOP – veřejný ochránce práv

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Wiehcová

Obor: Manažerská studia – řízení lidských zdrojů

Forma studia: Bakalářské kombinované studium

Název práce: Omezení svéprávnosti a veřejný opatrovník

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 49

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 16

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Kostka